

KADIN ve YOKSULLUK

**Nedenleri, Görünüm Biçimleri ve
Mücadele Yöntemleri Bağlamında
Bütüncül Bir Yaklaşım**

Editörler

Prof.Dr.Sevcan GÜNEŞ

Doç.Dr.Nagihan DURUSOY ÖZTEPE

f E K İ N
Basım Yayın Dağıtım

2021

© 2021 Ekin Yayınevi

Tüm hakları mahfuzdur. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan yayınevinin izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, özetlenemez, yayınlanamaz, depolanamaz.

Sertifika No: 48743

ISBN: 978-625-8024-15-9

Sayfa Düzeni: Aslı AYRANCI

Kapak Tasarımı: Onur ÇAKAN

Baskı ve Cilt:

Sonçağ Yayıncılık

Matbaacılık Reklam

San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı

48/48 İskitler - Ankara

Tel.: (0312) 341 36 67

Sertifika No: 47865

Baskı Tarihi: Aralık 2021

EKİN Basım Yayın Dağıtım

Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad.

Durak Sk. No: 2 Osmangazi / BURSA

Tel .: (0.224) 220 16 72 - 223 04 37

Fax.: (0.224) 223 41 12

e-mail: info@ekinyayinevi.com

www.ekinkitap.com

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1	
YOKSULLUK VE KADIN YOKSULLUĞUNUN BELİRLEYİCİLERİ.....	1
<i>POVERTY AND DETERMINANTS OF WOMEN POVERTY</i>	
<i>Nurgül Evcim</i>	
<i>M. Ensar Yeşilyurt</i>	
BÖLÜM 2	
DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE CİNSİYET TEMELLİ YOKSULLUK ANALİZİ.....	41
<i>GENDER-BASED POVERTY ANALYSIS IN THE WORLD AND IN TURKEY</i>	
<i>Gülbin Erdem Karahanoğlu</i>	
BÖLÜM 3	
KÜRESEL POLİTİKALAR BAĞLAMINDA KADIN YOKSULLUĞUNUN	
YÖNETİLMESİ.....	73
<i>MANAGING WOMEN'S POVERTY IN THE CONTEXT OF GLOBAL POLICIES</i>	
<i>Hakan Topateş</i>	
<i>Erkan Kıdak</i>	
BÖLÜM 4	
FARKLI REFAH REJİMLERİNDE KADIN YOKSULLUĞU.....	101
<i>WOMEN'S POVERTY IN DIFFERENT WELFARE REGIMES</i>	
<i>Nursel Durmaz Bodur</i>	
BÖLÜM 5	
SİYASET VE KADIN YOKSULLUĞU: YOKSULLAŞTIRMA VE SİYASAL	
YOKSUNLUKLAR.....	129
<i>POLITICS AND WOMEN POVERTY: PAUPERISATION AND POLITICAL DEPRIVATIONS</i>	
<i>Nigar Değirmenci</i>	
<i>Ferda Esin Gülel</i>	

BÖLÜM 6
KADIN YOKSULLUĞU VE HUKUK.....165
WOMEN POVERTY AND LAW

Senem Değer Ermumcu

BÖLÜM 7
TÜRKİYE'DE KIRSAL KALKINMA VE KADIN YOKSULLUĞU İLİŞKİSİ: BİR PANEL
VERİ ANALİZİ.....191

**RURAL DEVELOPMENT AND WOMEN POVERTY RELATIONSHIP IN TURKEY
PANEL DATA ANALYSIS**

Nazan Avcu

Nihal Yayla

BÖLÜM 8
KADIN YOKSULLUĞU: İŞGÜĞÜ PİYASASINDA KADIN VE EĞİTİM İLİŞKİSİ.....219

**WOMEN'S POVERTY: THE RELATIONSHIP BETWEEN EDUCATION AND WOMEN
IN THE LABOUR MARKET**

Hacer Simay Karaalp-Orhan

BÖLÜM 9
TÜRKİYE'DE ÜCRETLİ, MAAŞLI VE YEVMİYELİ ÇALIŞAN KADININ
YOKSULLUĞUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE İŞİN KALİTESİ İLİŞKİSİ.....253

**THE RELATIONSHIP BETWEEN THE FACTORS AFFECTING THE POVERTY OF
WAGED, SALARIED AND CASUAL WAGE WORKER WOMEN IN TURKEY AND
THE QUALITY OF WORK**

Atalay Çağlar

Handan Kumaş

BÖLÜM 10
COVID-19 PANDEMİSİNİN KADIN YOKSULLUĞUNA ETKİLERİ.....293

THE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON WOMEN POVERTY

Pınar Savaş Yavuzçehre

BÖLÜM 11	
SIĞINMACI KADINLAR VE YOKSULLUK.....	315
WOMEN ASYLUM SEEKERS AND POVERTY	

Çağla Ünlütürk Ulutaş

BÖLÜM 12	
KADIN YOKSULLUĞUNUN PSİKOLOJİK YÖNÜ: AYIN KARANLIK YÜZÜ.....	329
THE PSYCHOLOGICAL FACES OF THE WOMEN POVERTY: THERE IS NO DARKSIDE OF THE MOON	

Kamil Orhan

BÖLÜM 13	
POVERTY AND DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN:	
THE TURKISH CASE.....	355
YOKSULLUK VE KADINLARA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDET: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	

Hakan Ulucan

BÖLÜM 14	
KADINLARIN YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜKETİM	
OLGUSU.....	381
THE NOTION OF CONSUMPTION WITHIN THE FRAMEWORK OF POVERTY	
COPING STRATEGIES OF WOMEN	

Aslıcan Kalfa-Topateş

BÖLÜM 15	
TÜRKİYE'DE KADIN YOKSULLUĞU İLE MÜCADELEDE YEREL YÖNETİMLERİN	
ROLÜ: MERKEZEFENDİ BELEDİYESİ ÖRNEĞİ.....	405
THE ROLE OF LOCAL GOVERNMENTS IN COMBATING WOMEN'S POVERTY	
TURKEY: THE CASE OF MERKEZEFENDİ MUNICIPALITY	

Mısra Ciğeroğlu Öztepe

BÖLÜM 16	
KADIN YOKSULLUĞU İLE MÜCADELEDE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİN ROLÜ.....	425
THE ROLE OF WOMEN ENTREPRENEURSHIP IN THE FIGHT AGAINST WOMEN	
POVERTY	

Sabahat Bayrak Kök

BÖLÜM 17
MİKROKREDİ UYGULAMALARI VE KADIN YOKSULLUĞU.....451
MICROCREDIT APPLICATIONS AND WOMEN POVERTY

Sevcan Güneş
Eda Çelik

BÖLÜM 18
SOSYAL GİRİŞİMCİLİK PERSPEKTİFİNDEN KADIN YOKSULLUĞUNA BAKIŞ....473
AN ASPECT OF WOMEN'S POVERTY FROM THE PERSPECTIVE OF SOCIAL
ENTREPRENEURSHIP

Yeliz Mohan Bursalı
Sabahat Bayrak Kök

BÖLÜM 19
TÜRKİYE'DE SOSYAL TRANSFERLERİN KADIN YOKSULLUĞU ÜZERİNE
ETKİSİ.....501
THE IMPACT OF SOCIAL TRANSFERS ON WOMEN'S POVERTY IN TURKEY

Oğuz Karadeniz

BÖLÜM 20
SOSYAL YARDIMLARIN KADIN YOKSULLUĞU İLE MÜCADELEDE ETKİSİ.....523
THE IMPACT OF SOCIAL TRANSFERS IN COMBATING WOMEN'S POVERTY

Nagihan Durusoy Öztepe

BÖLÜM 5

SİYASET VE KADIN YOKSULLUĞU: YOKSULLAŞTIRMA VE SİYASAL YOKSUNLUKLAR

Nigar DEĞİRMENCİ¹

Ferda Esin GÜLEL²

Özet

Çalışmada kadın yoksulluğu ile siyaset arasındaki ilişkinin çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla kadın yoksulluğu olgusu öncelikle demokratik vatandaşlık bakımından siyasal hayat bağlamı içinde ele alınmıştır. Gelir dağılımı dengesizliği ve kadının siyasal varlığı arasındaki ilişki incelemesi için gelir eşitsizliğine göre gruplara ayrılan ülkelerde kadınların siyasete katılımı ve bu katılımı etkileyen faktörler analiz edilmiştir. Yöntem olarak varyans analizi (ANOVA), kovaryans analizi (ANCOVA) ve Spearman korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Gelir dağılımı dengesi bozuldukça meclisteki kadın oranı azalmaktadır. Gelir eşitsizliği kadının siyasal temsiliinde tek başına etkili bir faktör olarak değerlendirilemese de aralarında bir ilişki olduğu söylenebilir. Çalışmada ayrıca yoksulluk olgusunun bir öncül olarak yoksul kadının siyasal hayatı üzerindeki belirleyici rolü üzerinde durulmuştur. Son kertede yoksulluk, siyasal hayattan dışlanan ve marjinalleştirilen yoksul kadının kronikleşen bir sonucu bağlamında incelenmiştir. Çalışma sonunda kadının yoksulluk ile mücadelesinin sosyokültürel, ekonomik ve siyasal boyutları olduğu ve bu mücadelelerin aynı anda verilmesi gerektiği kanısına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kadın Yoksulluğu ve Siyaset, Siyasal Dışlama, Marjinalizasyon, Kovaryans Analizi, ANCOVA*

¹ Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, SBKY Bölümü, ndegirmenci@pau.edu.tr, 0000-0002-6295-6265

² Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, Ekonometri Bölümü, fegulel@pau.edu.tr, 0000-0001-7060-7914

POLITICS AND WOMEN POVERTY: PAUPERISATION AND POLITICAL DEPRIVATIONS

Abstract

In this study, we aimed to analyze the relationship between women's poverty and politics. For this purpose, the phenomenon of women's poverty is primarily discussed within the context of political life in terms of democratic citizenship. To examine the relationship between income inequality and the political presence of women, countries divided into groups according to income inequality and women's participation in politics in those countries and the factors affecting this participation were analyzed. We used Analysis of variance (ANOVA), analysis of covariance (ANCOVA), and Spearman correlation coefficient as methods. We found a negative relationship between income inequality and the proportion of women in the parliaments of countries. As the balance of income distribution deteriorates, the proportion of women in the parliament decreases. Although income inequality cannot be considered an influential factor in women's political representation, we can say that there is a relationship between them. The study also focused on the determining role of poverty on the political life of poor women as a premise. Ultimately, poverty has been studied in the context of a chronic outcome of poor women who are excluded from political life and marginalized. At the end of the study, we concluded that the struggle of women with poverty has socio-cultural, economic, and political dimensions and that these struggles should be given at the same time.

Keywords: Women Poverty and Politics, Political Exclusion, Marginalisation, Analysis of Covariance, ANCOVA

GİRİŞ

Özel alan kamusal alan ayırımına dayalı özel ataerkil, günümüz modern toplumlarındaki "erkek haklarının", "insan haklarına" dönüşümü sonucunda endüstri öncesi toplumlara göre azaldığı ileri sürülebilir. Ancak kadının kamusal alanlardan dolayı yollarla dışlanması vasıtasıyla işleyen kamusal ataerkil kadının üretim sürecine ve siyasal karar alma süreçlerine katılmasını sağlayan maddi, kültürel ve sosyal kaynaklara erişiminin önünde de bir engel teşkil eder. *"Kadınlar için yoksulluk sadece yetersiz gelir değil, aynı zamanda sosyal hayattan dışlanma, siyasi marjinalleşme, bedensel ve psikolojik güvensizlik, damgalanma, yorgunluk ve sessizlik ile karakterizedir."* (Campbell, 2018, s. 13) Nitekim kız çocukların erkek çocuklarına, kadınların erkeklere göre kaynaklara ulaşım bağlamında dünyanın her yerinde dezavantajlı oldukları bilinen bir olgudur. Bu durum onları yoksulluk noktasında kilitli kılmaktadır. Üstelik bu sorun beraberinde psikolojik ve bedensel sağlık, eğitim, yaşam standardı ve tabii ki siyaset alanlarındaki yoksunlukları da getirmektedir. Kitabın bu bölümünde yoksul kadın öncelikle siyasetin nesnesi sonra da siyasetin öznesi olarak incelenecektir. Siyasetin öznesi olarak yoksul kadın üzerinde durulurken de yoksulluk olgusu siyasal bağlamda hem bir sonuç hem de bir öncül olarak iki farklı boyutta analiz edilecektir. Bu çerçevede öncelikle demokrasi ve ekonomi ilişkisinden yola çıkılarak kadın yoksulluğunun günümüz neoliberal siyasal hayatın bir sonucu olarak kalıcı bir probleme dönüştüğü tartışılacaktır. Ardından yoksul kadınların siyasal hayattan dışlanarak nasıl maduna dönüştüğü ve bunun sonuçları dünyadan örneklerle karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

1. SİYASET, EKONOMİ VE DEMOKRASİ ÜZERİNE: SİYASETİN NESNESİ OLARAK YOKSUL KADIN

Kit kaynakların paylaşım çatışması ve uzlaşması olarak tanımlanan siyaset, ekonomi ile daima karşılıklı ve karmaşık bir ilişkide olagelmıştır. Konuyu demokrasi bağlamında ele aldığımızda bu ilişki daha görünür hale gelir çünkü bir ülkedeki bireylerin basit bir oy verme davranışının ötesinde farklı ve çeşitli düzeylerde özerk katılım gösterebilmesi, o ülkenin ortalamanın üzerinde bir sosyoekonomik gelir seviyesi ve dengeli gelir dağılımı sonucu eğitim vd. olanaklara düzenli erişimi ile mümkün olabilir. Dahl'ın (1971, s. 63-64) da önemle belirttiği gibi *"sosyoekonomik düzey ile 'siyasal gelişmişlik' arasında kuşkusuz önemli bir ilişki vardır... Bir ülkenin sosyoekonomik düzeyi ne kadar yüksekse rekabetçi bir siyasi rejime sahip olma olasılığı o kadar yüksektir."* Dahl'ın burada "rekabetçi bir siyasi rejim" ile kastettiği, demokratik sürdürülebilirlik bağlamında siyasetin sadece siyasilerle sınırlandırılmadığı, vatandaşların

iki seçim arası da siyasal sisteme katkıda bulunabildiği bir rejimdir. Ancak ekonomi demokrasiyi garanti etmese de demokrasi ile arasındaki ilişki nispeten gözlemlenebilir bir olgudur. Örneğin *"Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Avrupa Birliği'ndekiler gibi daha zengin ülkelerin tümü demokratikken Sahra altı Afrika, Güney Asya ve Orta Amerika'daki fakir ülkeler daha az demokratiktir"* (Acemoglu & Robinson, 2006, s. 54). Her ne kadar literatürde demokrasi ve gelir dağılımı dengesi arasında doğrudan bir ilişki ispatlanmadığı iddia edilse de *"demokrasinin varlıklı ülkelerde hayatta kalması daha olası, hatta kesindir ve hiçbir makul rakip hipotez, demokrasinin sürdürülmesinde gelirin rolünü ortadan kaldırmaz"* (Benhabib & Przeworsk, 2005, s. 273). Öte yandan demokratikleşme sürecinde sosyoekonomik standartlar tıpkı seçimler gibi tek başına yeterli olmayan gerekli koşullardan biridir. Çünkü gelir dağılımı dengesi gözetilmeksizin tek başına GSMH'nın yüksekliği demokratik bir anlam taşımaz. Nitekim yine Dahl'ı (1971, s. 55) izleyerek belirtmek gerekir ki *"statü, zenginlik, gelir ve [siyasal] baskı araçlarının kümülatif eşitsizliği, siyasi kaynaklarda belirgin bir eşitsizlik (...) anlamına gelir"*. Dolayısıyla sosyoekonomik gelişmişlik ile gelir dağılımı dengesinin bir arada bulunması demokratik bir siyasal atmosfer için öncelikli bir öneme sahiptir. Eski neocon Fukuyama'ya (2011, s. 84) göre de siyasal ve ekonomik eşitsizliklerden kaynaklı olumsuz sonuçlar oldukça yüksek düzeyde gelir dağılımı eşitsizliği ile ilişkilendirilirler: *"Son derece eşitsiz ülkeler zengin ve fakir arasında kutuplaşır ve sonuçta ortaya çıkan sosyal çatışma onları istikrarsızlaştırır, demokratik meşruiyeti baltalar ve ekonomik büyümeyi azaltır"*. Buraya kadar anlatılanlardan özetle çıkarılması gereken sürdürülebilir demokrasi ideali çerçevesinde işletilmek istenen bir siyasal sistem hem GSMH hem de gelir dağılımı dengesi bakımından şartlarını iyileştirmek durumundadır. Ancak günümüz modern demokrasilerinin GSMH'ları yüksek olanlarında bile gelir dağılımı dengesizliği son derece yaygın olup neoliberal politikalarla 1970'lerden beri tüm OECD ülkelerinde en zengin ve en yoksul arasındaki fark gittikçe artmaktadır³ (Keely, 2015). Bu süreçle ilgili olarak 17 Batı Avrupa demokratik devleti üzerinde yapılan bir araştırmaya göre (Schäfer, 2012) eşitsizliğin artışı parlamento ve siyasetçilere yönelik güveni azaltmakla kalmamakta aynı zamanda siyasal sistemin demokratik karakteri ile ilgili tatminsizlik duygusuna yol açmaktadır. Benzer şekilde oy verme davranışı dışında yer alan siyasal katılım yollarını ekonomik

³ OECD verilerine göre, *"1980'lerde, OECD ülkelerinde nüfusun en zengin %10'u, en yoksul %10'dan 7 kat daha fazla kazanıyordu. Şimdi neredeyse on kat daha fazla kazanıyorlar. Mülk ve diğer servet biçimlerini dahil ettiğinizde durum daha da kötü: 2012'de en zengin %10'luk toplam hanehalkı servetinin yarısını kontrol ediyordu ve en zengin %1'lik kesim %18'e sahipken en yoksul %40'lık kesim için bu oran sadece %3'tü."* (Keely, 2015, s. 3)

elitler dışındakilere kapatmakta ve farklı kesimlerin siyasal sisteme dahil edilmesine engel olmaktadır. Dahası günümüzün siyasal olarak dışlananları bu dışlamayı verili bir olgu olarak kabul etmekte ve *"yüz yıl önce köleler, muhtaçlar ve kadınlar gibi, hakları için örgütlü bir mücadeleye girişmemektedirler"* (Alon, 2009, s. 87). Bu anlamda proleter devrime yönelik beklenti ve korkular boşa çıkarken *"modernite, toplumun birçok temel sosyal haklardan mahrum üyesinin demokrasiyi kendi finansal çıkarlarına karşı kullanmasıyla sonuçlandı"* (Alon, 2009, s. 87). Bugün dünyanın pek çok yerinde işçi sınıfı, "karşı-sınıf" oyu (*counter-class voting*) ile muhafazakâr siyasal partileri iktidara taşımaktadır. Bu süreçte yoksul seçmenlerin bu türden oyları, *"genellikle- geçmiş hükümet kayıtları, mevcut sosyoekonomik çıkarlar ve geleceğe yönelik parti platformları ile ilgili bilgi boşluklarıyla ilişkilidir. Farklı önceliklerle birlikte bu boşluklar, yoksul seçmenlerin muhafazakâr oylarını rasyonelleştirme yeteneklerini mükemmelleştirir"* (Alon, 2009, s. 256). Bu süreçten en çok etkilenenler de doğal olarak "yoksulun en yoksulu" (*poorest of the poor*) ya da "yoksulluğun yüzü" (*face of the poor*) deyimlerini "hakkedecek" derecede yoksulluktan nasibini alan kadınlardır. Yoksul kadınların siyasal alanda uğradığı ayrımcılık ve demokratik hakların yoksunluğu, çoklu örtüşen marjinalleştirmelere odaklanan Kesişimsellik Teorisi (*Intersectionality Theory*) perspektifinden bakıldığında daha iyi anlaşılacaktır. California Üniversitesi'nde siyahi bir hukuk profesörü kadın olan Crenshaw, ana akım feminizmin orta sınıf beyaz kadınların deneyimlerine hitap ederken, geleneksel sivil haklar mücadelesinin de ayrımcılıklı grupların ya da diğer siyahi erkeklerin deneyimlerine cevap verdiğini ve böylece renkli kadınların marjinalleştirilerek kenarlara itildiğini fark etmiştir⁴. Böylece siyahi kadınlar, siyahi ve kadın olmalarının kesişiminden kaynaklanan sorunun dile getirilmesi noktasında sessiz bırakılırken *"yalnızca deneyimleri iki gruptan birininkiyle örtüştüğü ölçüde korunur"* (Crenshaw, 1989, s. 141-143). Böylece Crenshaw (1989, s. 149) kesişimselliği kavşakta meydana gelen kaza metaforu ile şu şekilde açıklar:

Ayrımcılık, bir kavşaktan geçen trafik gibi, bir yönde akabilir veya başka yöne de akabilir. Bir kavşakta kaza meydana gelirse, bu, herhangi bir sayıda yönden ve bazen de tüm yönlerden hareket eden araçlardan kaynaklanabilir. Benzer şekilde, siyahi bir kadın kavşakta olduğu için zarar görürse, yaralanması cinsiyet ayrımcılığı veya ırk ayrımcılığından kaynaklanabilir.

⁴ Crenshaw General Motors'un beyaz kadınları işe alırken siyahi kadınların işe alınmaması üzerine hem cinsiyet hem de ırk ayrımcılığı davası örneğinden yola çıkarak siyahi kadınların cinsiyet ayrımcılığının üstüne bir de ırk ayrımcılığı yaşamalarını kesişimselliğe bağlamaktadır. Ancak mahkeme -sadece beyaz ırktan bile olsa- kadınları işe aldıkları için davayı reddetmiştir. (Crenshaw, 1989, s. 140)

Özetle kesişimsellik deneyimi ırk ve cinsiyet ayrımcılığından daha fazlasını (Crenshaw, 1989, s. 140) içerir ve *"bireysel ve dış koşulların etkileşim içinde olduğu iç içe geçmiş ekonomik, sosyal, kültürel ve politik bağlamları dikkate alır"* (Saattioğlu & Canan, 2014, s. 123). Bu noktada yoksul kadınların hem sınıfsal konumları hem de cinsiyetlerinden kaynaklı en az iki farklı boyutta ayrımcılığa uğrarken yaşadıkları marjinalleşme ile paralel bir şekilde sosyoekonomik ve politik yoksunlukların varlığı çoğu durumda normalleşmiştir. Bu süreçte de Rimstead'ın (2001, s. 16) *"Negatif kimlik inşaları"* adını verdiği bir olgu devreye girer. Yoksul kadınlar *onlar için yazılan tecrit edici ve suçlanabilir kimlikleri içselleştireceklerdir*.

Diğer taraftan kesişimsellik bağlamında kadınların önüne çıkan sorunlar onların siyasal sistem tarafından dikkate alınmasına vesile de olabilir. Ancak yoksul kadın, çocuk yoksulluğu, göçmen yoksulluğu, azınlık yoksulluğu gibi olgularla kuşatılarak (Goldberg, 2010, s. 316) siyasal arenada "kadın" odağı gözden kaçırılması ne yazık ki daha sık rastlanılan bir durumdur. Bu durumun bir örneği, kitabın bu bölümünde BM İnsan Hakları Yüksek Komisyonu 26 Nolu Genel Öneri belgesi çerçevesinde tartışılmaktadır. Nelson'un (1984, s. 210) da belirttiği üzere *"tüm kadınların ama özellikle yoksul kadınların, sosyal devlet deneyimleri, erkeklerde olduğu gibi bağımsız vatandaşlar veya işçiler olarak değil, büyük ölçüde eş veya anne olarak konumlarına göre belirlenir"*. Tersinden bakıldığında da sadece kadın odaklı çalışmaların da -sınıf, ırk, etnik köken, anne ayırımına gidilmeden sanki tüm kadınların problemleri aynıymış gibi bir yanılısamaya yatkınlığı vardır. Goldberg'in (2010, s. 321) de belirttiği gibi, *"cinsiyetin ırk, etnik köken, doğuş veya sosyal sınıfla kesişmesi, kadınların yoksulluğu üzerinde değişken olmakla birlikte önemli bir etkiye sahiptir"*. Kamusal ataerkil tarafından gerçekleştirilen dışlamaya bir de kadınlar için çalışan kişi ve kurumların yarattığı bu türden bir dışlama yoksul kadının tamamen görünmez hale gelmesine yol açar. Bu nokta özellikle kesişimsel olarak daha çok problemle karşılaşan yoksul kadının sorunlarının siyasal arenada dillendirilmesi bağlamında büyük önem taşır.

1.1. Demokratik Vatandaşlık ve Yoksulluk

Bireylerin yaşadığı yoksullukların demokratik sistem üzerinde farklı etkileri bulunmaktadır. Bunlardan biri bireylerin *"çeşitli siyasi görüşlere karşı hoş görülmeleri olmaları [siyasal değerler], evrensel oy ülkelerini desteklemeleri [siyasal tutumlar] ve liderlerin kitlesel ihtiyaçlara cevap vermelerini talep etmeleri [siyasal davranışlar]"* (Krishna, 2008, s. 44) olarak açıklanabilen demokratik vatandaşlık bağlamında, yoksul bireyin seçilmiş hükümetle ilgili değerlendirmelerin-

de yatar. Demokratik vatandaşlık odağında ve Afrika örneği üzerinden hareket eden Bratton (2008, s. 60)'u izlersek *"bir bireyin yaşadığı yoksulluk deneyimi, günün seçilmiş hükümetinin gerçekten konsolide bir demokrasi inşa edip etmediği konusundaki değerlendirmesini açıkça baltalıyor"*. Bu süreçte yoksulluğa bağlı eğitim seviyesinin düşüklüğü ile eleştirel düşünme becerisinin azalmasının ötesinde bir durumdan bahsedilmektedir: *"Yoksul insanların demokrasiyi araçsal olarak görme eğiliminde oldukları göz önüne alındığında, halkın refahın artmasıyla ilgili yerine getirilmeyen beklentileri, insanları demokrasinin kalitesinin bu nedenle düşük olduğu sonucuna varmalarına yol açar"* (Bratton, 2008, s. 60). Dolayısıyla yoksulluğa yönelik geçici çözümler antidemokratik bir hükümet için meşrulaştırıcı araçsal özellikler barındırmaktadır. Nitekim siyasal tutumlar, siyasal değerlere göre çok daha değişkendir ve manipülasyona açıktır. *"Çocuklukta edinilen ve değişmesi yavaş olan siyasi değerlerin aksine, siyasi tutumlar yetişkinlikte, farklı siyasi rejimlerle doğrudan ilk elden deneyimler temelinde, genellikle hızlı ve hatta geçici olarak öğrenilebilir"* (Krishna, 2008, s. 44) ve yoksul kadınların siyasal tutumları da yoksulluk deneyimleriyle doğrudan ilişkili olarak ortaya çıkar. Diğer bir deyişle, hükümetin hesap verme ve sorumluluk almalarına dair siyasal tutumları, devlet tarafından karşılanan asgari ihtiyaçları ve sosyal yardım değerlendirmeleri ile çerçeveli kalması muhtemeldir. Nelson'un da belirttiği gibi *"Modern bir sanayi ulusunda yoksulluk, bireyleri ve aileleri bir sosyal ve ekonomik programlar ağı aracılığıyla devlete bağlar. Bu bağlantı genellikle daha kalıcı, göze çarpan ve [devletten yardım] alış içindeki yaşamlarıyla, ara sıra sandık başına gidenlerin oy vermesinden daha alakalıdır"* (Nelson, 1984, s. 210). Örneğin özellikle seçim öncesi gerçekleştirilen sosyal yardımlar, yoksul kadının oy verme davranışı üzerinde belirleyici etkiye sahip olacaktır ki bu da mobilize siyasal katılımı doğurma riski taşır.

Siyasal tutum ve davranışlar bağlamında yoksul kadının demokratik vatandaşlığı birçok açıdan tartışmalıdır. Kadınların kamusal ataerkil ile özel alana itilmesi, onların gerekli kaynaklara ulaşamıyor oluşu, sosyal, siyasal ve ekonomik karar alma mekanizmalarından dışlanması sonucunu doğurur ve bu da onların, *"(...) fiziksel (cinsel ve üreme haklarını kullanma), sosyal (örgütsel kapasite) veya siyasal (görüşlerini ifade etme kapasitesi) özerkliklerini tehlikeye atar"* (BM, 2004, s. 14). Bu durumun bir örneğini Hindistan'daki Müslüman kadınların oy verme davranışlarında görmek mümkündür. "Oy bankası" (*vote bank*) tarzı siyaset denilen bir olgu kapsamında aile reislerinin siyasal parti liderleriyle bir grup blok oy adına yaptığı pazarlıkla gruptaki kadınların oyları bir değişim metasına dönüşür. Böylece *"bireyler demokratik süreçlerde ve faydalarda bireysel bir paya sahip olmak noktasında kendilerini güçsüz hissederler"* (Mohan & Tabassum, 2013, s. 206) ve bu da demokrasi için bir tehdittir ve

"zayıf statüleri ve etkileri göz önüne alındığında, bu özellikle Müslüman kadınlar için geçerlidir" (Mohan & Tabassum, 2013, s. 204).

Diğer yandan marjinalleştirilmiş yoksul kadının siyasal taleplerinin dikkate alınmayışı siyasal sistemin demokratikleştirilmesi önünde önemli bir engel olmaktan öte rejim açısından ciddi bir tehdit unsurudur. Nitekim, yine Hindistan'daki Müslüman yoksul kadınlar örneği üzerinde duran Mohan ve Tabassum (2013, s. 203-206), bu kesimin ulus karşıtı ve aşırılıkçı bölücü ideolojilere karşı savunmasız hale geldiklerinin altını çizer. Marjinalleştirilmiş yoksul kadınlar siyasal kurumlara olan inancını kaybetmesi durumunda şiddet eylemlerine kayabilecektir. Dahası bu eylemlerin önüne geçebilecek siyasal sistem içi çözüm yolları da neredeyse tamamen kapalıdır. *"Büyük güç ve zenginlik eşitsizliklerini pekiştirme bağlamında çerçevelenen sosyal sözleşmeler ve "siyasi uzlaşma" gibi kavramlar, ilişkileri dondurma ve değişimi engelleme eğilimindedir"* (Petras, Leiva, & Veltmeyer, 1994, s. 202). Dolayısıyla bir toplumdaki sözleşmeye ve siyasal uzlaşmaya taraf olmayanların durumunda siyasal sistem vasıtasıyla radikal değişiklikler beklemek neredeyse imkansızdır ve bu da marjinalleştirilmiş yoksul kadını yukarıda bahsi geçen aşırılıkçı ve şiddet içeren eylemlere daha açık hale getirir. Siyasal katılma faaliyetleri açısından karşılaştırıldığında oy verme davranışı oranları açısından iki cinsiyet arasında çok fark gözlemlenmezken Nelson'un (1984, s. 210) *"kadınlar genellikle ekonomik marjinalliği simgeleyen daha az meşru ve daha az değerli siyasal etkileşimlerinde giderek daha baskın hale geliyor"* şeklindeki uyarıları bu konunun gerçek bir sosyal probleme dönüşme riskinin hiç de az olmadığını açıklar.

Ulusal düzeyde seçme ve seçilme hakkının kadınlara ancak 2010 yılında tanındığı ve tüm yasama organlarının üçte birinin askerlere ait olduğu ve askeri akademilere de kadınların girişlerine izin verilmediği Myanmar örneğinde ise anayasada *"Hiçbir şey... erkeklerin sadece erkeklere uygun pozisyonlara atanmasını engellemez"* şeklindeki hüküm, erkekler arası bir eşitlik ön görünken kadınları yok farz etmektedir. Hem kamusal hem de özel ataerkile tâbi Myanmar kadını para kazanmak için okulu bırakmaktadır ve Hedstörn'ün deyimiyle yoksulluğun yüzü haline gelmiş durumdadır. *"Birçoğu iş bulmak için yurtdışına göç ediyor, ancak uzak etnik azınlık topluluklarından kadınlar genellikle seyahat belgelerine sahip olmadıkları için kaçakçılara güvenmek zorunda kalıyorlar ve bu da onları insan ticareti olasılığına maruz bırakıyor"* (Hedström, 2013, s. 242). Geleneksel olarak kadını daha alt bir sınıf olarak yerleştiren Kamboçya örneğinde ise *"Kültürel normlar ve gelenekler, eğitime erişim ve başarı, yoksulluk seviyeleri ve siyasi kamusal alandaki fırsatlar açısından cinsiyet eşitsizlikleri yaratmış ve devam ettirmiş, bu da kadınların siyasette düşük temsil edilmesine neden olmuştur"* (Gollifer, 2013, s. 299). Ayrıca bir diğer ele

alınması gereken bağlam sivil nüfusları hedef alan savaşlardır. BM raporlarına göre *"kadınlar sadece çatışma ve çatışma sonrası ortamlarda mağdur olmakla kalmıyor, aynı zamanda cinsiyet ayrımcılığı onları yeni hükümetler ve ekonomiler inşa etmede marjlara itiyor"* (BM, 2006, s. 6). Dolayısıyla siyasal şiddet ortamların baş aktörleri genelde erkekler olsa da mağdurları önce kadınlardır.

Buraya kadar anlatılanlardan aslında demokrasinin basit bir şekilde seçimden ibaret olmadığı ve toplumun tüm kesimlerinin siyasal sisteme entegre edilmesinin yanında siyasal karar alma mekanizmalarının toplumun farklı kesimlerinin etkisine açık olması gerektiği anlaşılmalıdır. Ancak yine yukarıda anlatılanlardan çıkarmamız gereken bir diğer sonuç ideal ve katılımcı demokrasinin gerçekleşebilmesi için vatandaşların asgari düzeyde sahip olması gereken yeteneklerin olmadığı durumda demokrasinin de tehlikede olacaktır. Bu çerçevede *"yetenekler yaklaşımını"* (*the capabilities approach*) dikkate almak faydalı olacaktır. Bu yaklaşım bireylerin neler yapabileceğine (*be capable of*) odaklanarak hukuki düzenlemelerin ötesinde bir eşitlik arayışına girer. Yaklaşımın öncü ismi Amartya Sen'in 1980 ve 1982 tarihli çalışmaları literatürdeki konuyla ilgili ilk katkıları oluşturmakla beraber Nussbaum'un (Nussbaum M. C., 2000, s. 71) *"anayasal güvenceleri garanti altına alması gereken temel siyaseti ilkeler için bir temel olarak"* gördüğü yaklaşıma katkısı gözden kaçırılmamalıdır. Ona göre, *"düzgün bir siyasi düzen, şu on Merkezi Yeteneğin, en azından bir eşik seviyesini tüm vatandaşlara sağlamalıdır"* (Nussbaum M. C., 2011, s. 33): yaşama, sağlıklı olma, bedensel bütünlük, duyma-düşünme-hayal gücü, duygular, eleştirel düşünebilme, bağlanabilme, diğer canlılarla yaşayabilme, eğlenceli vakit geçirebilme, siyasal ve maddi çevresi üzerinde kontrol sahibi olabilme. Diğer taraftan bu yetenekler ekonomik şartlardan bağımsız değildir ve bu bağlamda yeniden dağıtım ve sosyal devlet düzenlemelerinin önemi gündeme gelir. Nussbaum'un (2011, s. 86) da önemle belirttiği gibi, *"(...) bazı yeniden dağıtımcı politikalar olmadan tüm vatandaşları gerçekten insani işlevler için minimum bir yetenek eşiğinin üzerine çıkarmamız olası değildir"*. Bu çerçevede çalışmanın bir sonraki odak noktası olan gelir dağılımı dengesizliği ve bunu aşmaya yönelik refah devleti uygulamaları ile bu uygulamalara karşı mücadele içindeki neoliberal politikaların kadın yoksulluğu üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

1.2. Gelir Dağılımı Dengesizliği ve Siyaset

Gelir dağılımı dengesizliği ile demokrasi arasında doğrudan bir ilişkinin varlığının ispatlanamadığına yukarıda değinilmişti. Ancak bu çalışmada cinsiyet ve gelir dağılımına dair indekslerden yola çıkılarak bu ilişki bir de yazarlar tara-

findan sorgulanmıştır. Analizde kullanılan veri seti WorldBank, WeForum ve GapMinder sitelerinden elde edilmiştir. Veri seti düzenlenirken ülkelerin gelir eşitsizliğini gösteren, değerleri 0 ve 1 arasında değişen Gini indeksine göre ülkeler gruplara ayrılmıştır. İndeks değerinin sıfıra yaklaşması gelir eşitsizliğinin düşük olduğu anlamına gelmektedir. Bu değer 1'e yaklaştıkça gelir eşitsizliği daha fazla olmaktadır. 2020 yılı verisine göre Gini indeks değeri 0,25-0,63 arasında değişmektedir. Gelir eşitsizliğinin en düşük olduğu ülke Ukrayna, en yüksek olduğu ülke ise Güney Afrika'dır. Ülkeler düşük (*gini* < 0.35), orta (0.35 < *gini* < 0.45) ve yüksek (0.45 < *gini*) eşitsizlik olmak üzere üç gruba ayrılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Bu gruplarda yer alan ülkelerdeki kadınların siyasete katılımı ve bu katılımı etkileyen faktörler⁵ incelenmiştir. Verilerin analizinde varyans analizi (ANOVA) ve kovaryans analizi (ANCOVA) kullanılmış, değişkenler arasındaki ilişkiler Spearman korelasyon katsayısı ve anlamlılıkları ile SPSS 23.0 paket programında analiz edilmiştir.

⁵ Ele alınan değişkenler ve tanımları şu şekilde sıralanmıştır:

Meclisteki kadınların oranı; ülkelerin parlamentolarındaki kadınların oranıdır.

Beklenen okullaşma yılı (kadın), okula başlama çağındaki bir çocuğun okulda veya üniversitede, tekrar için harcanan yıllar da dahil olmak üzere, geçirmesi beklenen yıl sayısıdır. İlköğretim, ortaöğretim, orta-öğretim sonrası yükseköğretim dışı ve yükseköğretim için yaşa özel kayıt oranlarının toplamıdır (UNESCO).

Kadınların işgücüne katılım oranı, 15 yaş ve üstü nüfusun belirli bir dönemde mal ve hizmet üretimi için ekonomik olarak aktif olan oranıdır (ILO).

Cinsiyet gelişme endeksi, kadın insani gelişme endeksinin erkek insani gelişme endeksinin bölünmesi ile elde edilir. Bu oran ne kadar yüksekse gelişmişlik o kadar fazladır (UNDP).

Ekonomiye katılım ve fırsat değişkeni, WeForum'un yayınladığı cinsiyet eşitsizliği endeksinin alt bileşenidir. Bu endeks işgücüne katılım oranı, benzer işlerdeki ücret eşitliği, tahmini kazanılan gelir, yasa koyucular- üst düzey yetkililer ve yöneticiler, mavi ve beyaz yaka işçiler değişkenlerinden hesaplanmaktadır. Endeks değeri ne kadar yüksekse ekonomiye katılım ve fırsat o kadar iyidir.

Eğitime katılım değişkeni, WeForum'un yayınladığı cinsiyet eşitsizliği endeksinin alt bileşenidir. Bu endeks okuryazarlık oranı, ilköğretime kayıt, ortaöğretime kayıt, yükseköğretime kayıt değişkenlerinden hesaplanmaktadır. Endeks değeri ne kadar yüksekse eğitime katılım o kadar iyidir.

Sağlık ve sağkalm değişkeni, WeForum'un yayınladığı cinsiyet eşitsizliği endeksinin alt bileşenidir. Bu endeks doğumda cinsiyet oranı, sağlıklı yaşam beklentisi değişkenlerinden hesaplanmaktadır. Endeks değeri ne kadar yüksekse sağlık ve sağkalm o kadar iyidir.

Siyasi güçlendirme değişkeni, WeForum'un yayınladığı cinsiyet eşitsizliği endeksinin alt bileşenidir. Bu endeks meclisteki kadınlar, bakanlık pozisyonlarındaki kadınlar, kadın devlet başkanının görev yılı değişkenlerinden hesaplanmaktadır. Endeks değeri ne kadar yüksekse siyasi güçlendirme o kadar iyidir.

Cinsiyet eşitsizliği endeksi, ekonomiye katılım ve fırsat, eğitime katılım, sağlık ve sağkalm, siyasi güçlendirme değişkenlerinden hesaplanmaktadır. Alt bileşenlerinin aksine, cinsiyet eşitsizliği endeksinin yüksek olması olumlu değildir. Yüksek endeks değeri eşitsizliğin fazla olduğunu göstermektedir.

Bu değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler gelir eşitsizliği gruplarına göre Tablo 1 'de verilmiştir:

Tablo 2. Gini İndeksi ve Kadınların Siyasal Hayatı

	Düşük		Orta		Yüksek	
	Ortalama	Std Sapma	Ortalama	Std Sapma	Ortalama	Std Sapma
Meclisteki Kadınların Oranı	26.233	9.847	21.866	12.518	24.514	12.856
Beklenen Okullaşma Yılı	15.220	3.683	13.685	3.324	13.075	2.148
Kadınların İşgücünü katılım Oranı	49.043	15.104	46.834	14.815	48.360	8.889
Ekonomiye Katılım ve Fırsat	0.665	0.134	0.627	0.130	0.686	0.074
Eğitim Durumu	0.967	0.068	0.946	0.083	0.961	0.082
Sağlık ve Sağlıkım	0.971	0.008	0.972	0.010	0.978	0.004
Siyasi Güçlendirme	0.258	0.157	0.175	0.114	0.247	0.160
Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	0.715	0.069	0.680	0.056	0.722	0.041

Kaynak: Worldbank (2021), Weforum (2019) ve Gapminder (2021) kuruluşlarının sitelerinde yayınladıkları elde edilen verilere ait tanımlayıcı istatistikler yazarlar tarafından hesaplanarak tablolaştırılmıştır.

Tablo 1'e göre gelir eşitsizliğinin düşük olduğu grupta meclisteki kadınların oranı, beklenen okullaşma yılı, kadınların iş gücüne katılım oranı, eğitim durumu, siyasi güçlendirme değişkenleri diğer gruplara göre daha yüksektir. Cinsiyet eşitsizliğinin en az görüldüğü ülkeler de gelir eşitsizliğinin düşük olduğu grupta yer almaktadır.

Bu çalışmada ilk olarak gelir eşitsizliği grupları arasında incelenen değişkenlere göre farklılık olup olmadığına bakılmış ve söz konusu değişkenler ile gelir eşitsizliği arasında ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla yapılan analizler sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3. Gelir Eşitsizliğine Göre/İle Değişkenler Arasındaki Farklılıklar ve İlişki

	Test İstatistiği	p değeri	Gruplararası Karşılaştırmalar	p değeri	Korelasyon Katsayısı	p değeri
Meclisteki Kadınların Oranı	2.620	0.075			-0.113	0.118
Beklenen Okulaşma Yılı	4.269	0.016	düşük-orta	0.043	-0.270	0.002
			düşük-yüksek	0.042		
			orta-yüksek	0.758		
Kadınların İşgücünü katılım Oranı	2.079	0.354			-0.110	0.206
Ekonomiye Katılım ve Fırsat	6.297	0.043	düşük-orta	0.017	-0.090	0.270
			düşük-yüksek	0.758		
			orta-yüksek	0.117		
Eğitim Durumu	13.570	0.001	düşük-orta	0.001	-0.107	0.188
			düşük-yüksek	0.903		
			orta-yüksek	0.011		
Sağlık ve Sağlıkım	18.408	0.000	düşük-orta	0.339	0.297	0.000
			düşük-yüksek	0.000		
			orta-yüksek	0.000		
Siyasi Güçlendirme	9.890	0.007	düşük-orta	0.003	-0.117	0.150
			düşük-yüksek	0.655		
			orta-yüksek	0.055		
Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	9.345	0.000	düşük-orta	0.008	-0.066	0.421
			düşük-yüksek	0.930		
			orta-yüksek	0.000		
*0.05 anlamlılık düzeyinde						

Kaynak: Worldbank (2021), Weforum (2019) ve Gapminder (2021) kuruluşlarının sitelerinde yayınladıkları elde edilen verilere ait tanımlayıcı istatistikler yazarlar tarafından hesaplanarak tablolaştırılmıştır.

Analiz sonucunda gelir eşitsizliği düzeylerine göre ülkelerin **meclislerindeki kadın oranları** arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Buradaki farklılığın istatistiksel açıdan anlamlı çıkmaması kadınların siyasal temsili noktasında sosyoekonomik faktörler dışında kamusal-özel ataerkil gibi sosyokültürel faktörlerin de etkili olması yatar. Gelir eşitsizliği düzeyleri ile meclisteki kadın oranları arasındaki ilişki anlamlı bulunmamasına rağmen ilişkinin işareti beklenildiği gibi negatiftir. Dolayısıyla gelir dağılımı dengesi bo-

zuldukça meclisteki kadın oranı azalmaktadır ve gelir eşitsizliği kadının siyasal temsili noktasında tek başına etkili bir faktör olarak değerlendirilemese de aralarında bir ilişki olduğu aşıkardır. Bu anlamda gelir dağılımı dengesizliği yeni yoksul kadın yarattıkça daha fazla kadın kamusal alandan dışlanır.

Katılımcı demokrasinin en önemli unsurlarından biri de okullaşma yani eğitimidir. Çalışmanın bu kısmında gelir eşitsizliği düzeylerine göre gruplandırılan ülkelerin **beklenen okullaşma yılları** arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Gelir eşitsizliğinin düşük olduğu ülkelerde beklenen okullaşma yılı diğerlerine göre daha yüksektir. Ayrıca, gelir eşitsizliği düzeyleri ile beklenen okullaşma yılı arasındaki ilişki de anlamlı bulunmuştur. İlişkinin işareti beklenildiği gibi negatiftir. Yani, gelir eşitsizliği arttıkça beklenen okullaşma yılı azalmaktadır. Yoksul kadınların siyasal sisteme aktif olarak entegre olmasının önündeki önemli engellerden birinin siyasal süreci ve hayatı değerlendirme kapasitesini geliştirmesini sağlayacak eğitim olduğu göz önüne alındığında gelir dağılımı dengesizliğin yoksul kadını okullaşma yılları açısından da vurduğu anlaşılır.

Yine yoksul kadınların siyasal katılımlarının önündeki önemli bir engel de siyasal hayatın maliyetlerini karşılayabilecek bir gelirin olmasıdır. Bu bağlamda çalışmada gelir eşitsizliği düzeylerine göre gruplandırılan ülkelerde **kadınların işgücüne katılım oranları** arasındaki ilişkiye bakılmış ancak istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. İstatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmamasının en önemli sebebi tıpkı siyasal temsil oranlarında olduğu gibi kadınların iş gücüne katılımını etkileyen çok boyutlu faktörlerin bulunmasıdır. Gelir eşitsizliği düzeyleri ile kadınların işgücüne katılım oranları arasındaki ilişki anlamlı bulunmamasına rağmen ilişkinin işareti beklenildiği gibi negatif oluşu bu konudaki iddiamızı destekler niteliktedir. Gelir eşitsizliği arttıkça kadınların işgücüne katılım oranı azalmakta yani gelir dağılımı dengesizliği yoksul kadını iş gücüne katılım açısından da etkilemektedir.

Gelir eşitsizliği düzeylerine göre **ekonomiye katılım ve fırsat değişkeninde** istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu farklılık gelir eşitsizliğinin düşük ve orta olduğu ülkeler arasında gözlenmiştir. Gelir eşitsizliğinin orta olduğu ülkelerde ekonomiye katılım ve fırsat değişkeni değerleri diğerlerine göre daha düşüktür. Gelir eşitsizliği düzeyleri ile ekonomiye katılım ve fırsat değişkeni arasındaki ilişki anlamlı bulunmamasına rağmen ilişkinin işareti beklenildiği gibi negatiftir. Gelir eşitsizliği arttıkça ekonomiye katılım ve fırsat değişkeni değerleri azalmaktadır.

Gelir eşitsizliği düzeylerine göre **eğitim durumu** değişkeninde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Gelir eşitsizliğinin orta olduğu ülke-

lerde eğitim durumu değişken değerleri diğerlerine göre daha düşüktür. Gelir eşitsizliği düzeyleri ile eğitim durumu değişkeni arasındaki ilişki anlamlı bulunmamasına rağmen ilişkinin işareti beklenildiği gibi negatiftir. Gelir eşitsizliği arttıkça eğitim durumu değişkeni değerleri azalmaktadır.

Gelir eşitsizliği düzeylerine göre **sağlık ve sağkalm** değişkeninde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde sağlık ve sağkalm değişken değerleri diğerlerine göre daha düşüktür. Ayrıca, gelir eşitsizliği düzeyleri ile sağlık ve sağkalm arasındaki ilişki de anlamlı bulunmuştur. Ancak burada ilişkinin işareti pozitif olması tartışmalı bir durum yaratır ve konuyu daha iyi analiz edebilmek için başka değişkenlerin de hesaba katılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Gelir eşitsizliği düzeylerine göre **siyasi güçlendirme değişkeninde** istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu farklılık gelir eşitsizliğinin düşük ve orta olduğu ülkeler arasında görülmektedir. Gelir eşitsizliğinin orta olduğu ülkelerde siyasi güçlendirme değişken değerleri diğerlerine göre daha düşüktür. Gelir eşitsizliği düzeyleri ile siyasi güçlendirme değişkeni arasındaki ilişki anlamlı bulunmamasına rağmen ilişkinin işareti beklenildiği gibi negatiftir. Gelir eşitsizliği arttıkça siyasi güçlendirme değişkeni değerleri azalmaktadır.

Gelir eşitsizliği düzeylerine göre **cinsiyet eşitsizliği endeksi** değişkeninde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu farklılık gelir eşitsizliğinin orta olduğu ülkelere kaynaklanmaktadır. Gelir eşitsizliğinin orta olduğu ülkelerde cinsiyet eşitsizliği endeksi değerleri diğerlerine göre daha düşüktür. Gelir eşitsizliği düzeyleri ile cinsiyet eşitsizliği endeksi arasındaki ilişki anlamlı bulunmamasına rağmen ilişkinin işareti beklenildiği gibi negatiftir. Gelir eşitsizliği arttıkça cinsiyet eşitsizliği endeksi değerleri azalmaktadır. Cinsiyet eşitsizliği endeksinin azalması olumsuz anlamdadır yani eşitsizliğin fazla olduğu anlamına gelmektedir.

Araştırmanın diğer aşamasında, bağımlı değişkeni etkileyen başka bir değişkenin etkisini kontrol ederek gelir eşitsizliği gruplarına göre farklılık olup olmadığını belirlemek için Kovaryans Analizi (ANCOVA) kullanılmıştır. Bu analizin normal dağılım, varyansların homojen olması, grup içi regresyon doğrularının eğimlerinin paralel olması varsayımları incelendikten sonra elde edilen sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir:

Tablo 4. Kovaryans Analizi (ANCOVA) Bulguları

Bağımlı Değişken	Kontrol Değişkeni	p değeri	Eta-kare	Gruplararası Karşılaştırmalar	p değeri
Siyasi Güçlendirme	Cinsiyet Gelişme Endeksi	0.053	0.040	düşük-orta	0.047
				düşük-yüksek	1.000
				orta-yüksek	0.873
Siyasi Güçlendirme	Eğitim Durumu	0.020	0.052	düşük-orta	0.024
				düşük-yüksek	1.000
				orta-yüksek	0.216
Meclisteki Kadınların Oranı	Cinsiyet Gelişme Endeksi	0.455	0.010		
Meclisteki Kadınların Oranı	Eğitim Durumu	0.205	0.021		

Kaynak: Worldbank (2021), Weforum (2019) ve Gapminder (2021) kuruluşlarının sitelerinde yayınladıkları elde edilen verilere ait tanımlayıcı istatistikler yazarlar tarafından hesaplanarak tablolaştırılmıştır.

Ülkelerin cinsiyet gelişme endeksi ve eğitim durumu değişkenleri kontrol edilerek kadınların siyasi güçlendirilmesi üzerinde düşük etkili olmasına rağmen (sırasıyla = 0.040, = 0.052) gelir eşitsizliği düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farklılığın düşük ve orta düzeyde gelir eşitsizliği olan ülkeler arasında olduğu saptanmıştır. Düşük gelir eşitsizliği olan ülkelerde kadınların siyasi olarak güçlendirilmesi orta düzeyde gelir eşitsizliği olan ülkelere göre daha fazladır.

Ülkelerin cinsiyet gelişme endeksi ve eğitim durumu değişkenleri kontrol edildiğinde meclisteki kadınların oranları arasında gelir eşitsizliği düzeylerine göre istatistiksel olarak farklılık bulunamamıştır. Ülkelerin cinsiyet gelişme endeksi ve eğitim durumunun meclisteki kadınların oranlarında gelir eşitsizliği düzeylerine göre farklılık yaratacak kadar etkisi bulunmamaktadır.

Gelir eşitsizliği düzeylerine göre beklenen okullaşma yılı, ekonomiye katılım ve fırsat, eğitim durumu, sağlık ve sağkalım, siyasi güçlendirme ve cinsiyet eşitsizliği endeksi değişkenlerinde anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Gelir eşitsizliği ile değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde ise anlamlı ilişki sadece beklenen okullaşma yılı ve sağlık ve sağkalımda gözlenmiştir. Bazı analiz sonuçlarının beklentinin dışında çıkması şaşırtıcıdır. Analizler ilerleyen yıllarda tekrarlanmak suretiyle incelendiğinde daha açıklayıcı olacaktır.

Sonuç olarak gelir dağılımı dengesizliği ile kadınların farklı boyutlar aracılığı ile siyasal hayattan dışlanışları arasında daha derin araştırmalara ihtiyaç vardır. Üstelik refah devleti uygulamaları ile gelir dağılımı dengesi özellikle yok-

sul kadın için fonksiyonel bir durumdur. Örneğin Amerika'da Muhtaç Aileler için Geçici Yardım (TANF) gibi programların "*kadınları yoksulluk sınırının altında yaşamaktan korumada önemli bir rol oynadığını göstermiş (...), bu tür programların azaltılması ve kadınların kamu yardım programlarına erişiminin önündeki engeller, kadınları artan bir yoksul olma riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır*" (Christensen, 2019, s. 8). Nitekim DPT bünyesinde hazırlanmış bir uzmanlık tezi verilerine göre de 2005-2007 yılları arasında diğer yardım türlerine göre daha zor verilen bir yardım türü olan nakit yardımı alanların arasındaki kadınların oranı %57,2 olarak gerçekleşmiştir. "*Nakit yardımlarını alanların büyük bölümünün kadın olması, kadınların yoksulluğa karşı daha yüksek risk altında olduğunun bir işareti olarak kabul edilebilir*" (Hacımahmuroğlu, 2009, s. 175-6). Gelir dağılımı dengesizliğine yönelik bu türden refah devleti çözümleri kısıtlanması ya da rafa kaldırılması, ağırlıklı olarak boşanmış veya dul aile reisi olan yoksul kadınları vurmaktadır. Dahası yoksul bireylerin sosyal yardımlara ulaşma süreci idari yükleri (*administrative burden*) karşılayabilmeleri oranında gerçekleşmektedir. Eğitim, zaman, bilgi gibi kaynak eksiklikleri idari yüklerin altından kalkmayı zorlaştırmakta ve nihayetinde bu yardımlara ulaşmayı bazı durumlarda imkansızlaştırmaktadır. Diğer taraftan idari yükleri bir şekilde aşabilmiş yoksul kadınlar açısından devletle kurduğu sosyal yardım ilişkisi "*onların devletçi politik faaliyetlerle düzenli bağlantısıdır*" (Nelson, 1984, s. 223). Böylece rejim ve siyasal hayat hakkındaki siyasal tutum ve davranışlarının ana girdisi buradaki ilişkilerde yatar.

Diğer taraftan refah devleti uygulamaları liberalizmin bireyselleşmesine ters düşse de anneliğin özel ihtiyaçları ve karakterine dayalı iddialar geçerli olarak kabul edilmeye başlanmış olmasıyla "*kadınları devletle özel bir ilişki içine yerleştirdi- erkekler için mevcut olandan farklı ve bağımsız olarak çok daha zayıf bir ilişki*" (Nelson, 1984, s. 225). Bu ilişkide yoksul kadın, ne yazık ki özgür erkek vatandaş statüsünde olmadığını bilir.

1.3. Neoliberal Politikalar Gölgesinde Yoksul Kadın ve Siyaset

Siyasal liberalleşme süreci erkek odaklı olarak ortaya çıkarken özel ataerkil ile evle sınırlandırdığı yaşamında kadının siyasetten ayrı kalması da olağan bir kabul olarak görülmüştür. Batı demokrasileriyle benzer ancak gecikmeli bir demokratikleşme sürecinde olan Türkiye'de kadının özel alandan kamusal alana doğru geçme çabaları siyasal liberalizmin kadınları da kapsayacak şekilde genişlemesiyle mümkün olmuştur. Ancak bu sefer de kamusal ataerkil ile karşılaşmış ve devlet alanı bir yasak olmamakla beraber kadınların kolektif ve dolaylı olarak sakındırıldığı bir alana dönüşmüştür. Diğer bir deyişle, özel ataerkil

kadınları kamusal alandan dışlarken kamusal ataerkil, kadınların kamusal alanın bizzat içinde *de jure* olarak varlıkları kabul olan bir ortamda *de facto* yoksulluklarına çalışır. Nitekim bugün dahi kadınların fitratları gereği siyasete uygun olmadıklarını düşünenlerle sıklıkla karşılaşmaktadır.

Böyle bir kamusal dışlama kadınların evdeki sömürsünü ve ezilmişliğini beslerken özellikle yoksul kadının devletle olan ilişkisini devlet eliyle yapılan sosyal yardım alışverişi ile sınırlandırır. Diğer yandan neoliberal devlet politikası aslında sosyal devletle olan ilişkiyi de problematik bulduğundan yoksul kadının devletle herhangi bir olası ilişkisi neoliberalizm açısından sorunlu görünecektir. Yoksul kadının devlet ve siyasetle olan bu belli belirsiz ve kırılğan ilişkisi onu sınırlandıran şartları ele alıp, üstesinden gelmesinin yollarını tıkayarak durumu çözülmez hale getirmektedir. Bir şekilde temsil etme şansını elde etmiş olan kadınlar ise çoğu kez betimleyici temsil (*descriptive representation*) düzeyinde kalarak hemcinslerinin problemlerini ele alıp çözecek politikaları devreye sokmakta başarısız kalmakta ve sınıfından olmayan bu yoksul kadınların sorunlarına da yabancılaşmaktadır. Neoliberal ideolojinin nispeten ılımlı bir söylemine sahip "Üçüncü Yol" (*Third Way*) yaklaşımı da nihayetinde "*kamuflü edilmiş ve değiştirilmiş biçimlerde de olsa neoliberal politika yaklaşımlarının hakim olmasını sağlar*" ve direkt çatışmaya girip konuyu gündeme taşımaktansa "*neoliberalizm derinleştirilir ve normalleştirilir ve hükümet politikacıları cinsiyet ve sosyoekonomik eşitsizlik tartışmalarından büyük ölçüde kaçınır*" (Coulter, 2009, s. 24). Böylece Kadın kategorisi altında yoksul kadının problemleri de siyasetin günlük politikasından ayrıştırılır. Bir örneğini Fransız iktidar partisi En Marche'da gördüğümüz ılımlılaştırılmış neoliberal politikalardan "Üçüncü Yol" yaklaşımının bile aslında neoliberalizmin nihayetinde çok daha sinsi bir uygulaması olduğu anlaşılır.

Sosyal devlet uygulamaları konusunda nispeten önemli bir kale olan Kanada'nın Ontorio eyaletinde özellikle ekonomik liberalizm ve muhafazakârlık taraftarı merkez sağda yer alan Ontorio İlerici Muhafazakâr Partisi (*The Progressive Conservative Party of Ontario*) 1995-2003 arasında iktidarda kaldıkları sürece refah devleti harcamalarında köklü değişiklikler yapmıştır. 2018'den beri Ontorio Meclis'inin %55,7'sine hâkim olmalarının da verdiği yasama gücüyle beraber cinsiyetçi Başbakanları Doug Ford sayesinde neoliberal ve neomuhafazakar rüzgarın daha sert estiği eyaletteki durumla ilgili amaçları şöyle özetlenmektedir: "*Ford için hedefler basit: temel liberal demokratik korumalar pahasına hükümeti daha 'esnek' ve 'verimli' hale getirmek ve sermayenin gücünü kamu kurumları üzerinde daha fazla ayrıcalıklı kılmak*" (Kelpin, 2020). Muhafazakâr liderin tarzında somutlanan bu bakış açısı Coulter'a (2009, s. 25-28) göre "*mevcut eşitsizlikler ve bunların insanların*

hayatlarında seçimler yapma yeteneklerini nasıl etkilediği hakkında herhangi bir tartışma olmaksızın (...) cinsiyetten arındırılmış, sınıfsız neoliberal öznelere [bireyciliği] teşvik eden bir siyasi kültürü güçlendiriyor". Benzer şekilde Neoliberal politikaların önde gelen uygulayıcılarından ve hatta asgari ücretin 9 yıl boyunca sabit kalmasında önemli payı olan Başkan Reagan'ın, Kongre'de yaptığı bir konuşmada "serbest piyasanın işleyişinden ilham alan ekonomik büyümenin tüm vatandaşlara refah getireceği" savunusunda bulunduğunu hatırlatan Peterson'a (1987, s. 336) göre, "ekonomik büyümenin tek başına yoksulluğu sona erdiremeyeceğine dair kanıtlar" bulunmaktadır. Özellikle aile reislerinin kadın olduğu durumlarda sosyal yardımların ve politikaların azalması bedelinde gerçekleşen ekonomik büyüme bağlantılı iş olanaklarının artmasının yoksul ve çocuklu kadınlar açısından pratikte bir faydası olmadığı gibi yoksulluğun kadınsılaştırılması (*feminisation of poverty*) olgusunu körüklediği görülür. Gerçekten de "yoksulluğun kadınsılaştırılması" olgusu Amerika'da 60'lar ve 70'ler boyunca reisiğini küçük çocukları olan (çoğunlukla siyahi) kadınların yaptığı yoksul ailelerin sayısının üçte bir oranında" yükselmesini ifade eden bir terim olarak ortaya çıkmıştır (Peterson, 1987, s. 329). Bu yükselişin sonraki on yıllarda da devam ettiği görülür. Dolayısıyla vatandaşı girişimci olarak değerlendiren neoliberal politikalar, ekonomik büyüme uğruna yoksul kadının sorunlarına sağır ve kör kalmayı tercih eder. Nitekim 1970'lerin ortalarından sonra kadınlara yönelik devlet transferlerindeki düşüşle, kadınlar arasındaki yoksulluk oranları da düşmeyi durdurmuş (McLanahan & Kelly, 2006, s. 140), 80'lerden itibaren de kadınlar arasındaki yoksulluk oranları artışa geçmiş ve böylece yoksulluğun kadınsılaşması dediğimiz olguyu gündeme getirmiştir. Bu olgu bir sonraki bölümde etraflıca tartışılacak olup bu bölümde onu çıkaran şartlara değinilmekle yetinilecektir. "Yoksulluğun kadınsılaşması, gerek işgücü piyasası gerekse sosyal refah politikaları yoluyla yoksulluğu azaltmaya yönelik çabaların yetersiz olduğu ve bekar anneliğin yeterince yaygın olduğu her yerde ortaya çıkar" (Goldberg & Kremen, 1990, s. 201). Bahsi geçen bu şartlar sadece Amerika'da değil hem gelişmekte olan hem de ekonomik açıdan büyümüş olan dünyanın tüm devletlerinde gözlemlenebilir bir olgudur. Yine de şartların ağırlığı ve yoksul kadınlar üzerindeki sonuçları değişkendir. Örneğin halen sosyal devlet olgusunu nispeten güçlü bir şekilde sürdüren İsveç'te bekar annelik yapan yoksul kadınlarla karşılaştırıldığında Amerikalı bekar annelik yapan yoksul kadınların altı kat daha fazla yoksul olduğu (Goldberg & Kremen, 1990, s. 202) tespit edilmiştir. Yine İsveç örneği üzerinden ilerlersek neoliberal politikaları benimseyen hükümetlerin özellikle de yoksul kadınlar üzerindeki etkilerine örnekleri görebiliriz. Örneğin 1991 yılında İsveç'te gerçekleştirilen genel seçimler sonucunda kadınların temsili yüzde otuz üçte kalırken Sosyal Demokratların

hükümet kurmayı sağlayacak yeterli çoğunluğu elde edememesiyle siyasal iktidar Sağ ve Merkez-Sağ'da yer alan partilerin koalisyonu ile yapılandırıldı. Böylece refah sisteminde kapsamlı değişiklikler ve kamu harcamalarında düşüş İsveç'in o dönemde yeni gündemi haline geldi (Sainsbury & Morissens, 2010, s. 55). Ancak neoliberal sistemin ihtiyacı olan iş gücü açığına çözümün hükümetin yaşlı yardımlarından uzaklaşıp çocuk yardımını popülerleştirmesiyle bulunmaya çalışılmış olması yoksul ve anne olan kadınlar açısından olumlu sonuçlar taşıırken yaşlı ve yoksul kadınlar için kesinlikle olumsuz sonuçlar yaratmıştır. Ücretsiz kadın emeğinin giderek artan bir kaynağı olan yaşlı bakımı ve yaşlı kadınların düşük düzeyde kalan emeklilikleri bugün bile İsveç'te sarfinazar edilmeye devam edilmektedir (Sainsbury & Morissens, 2010, s. 56). Özetle Coulter'ın (2009, s. 28) da belirttiği gibi, "*Kamu ve özel sektördeki neoliberal savunucular, bir kişinin kimliğini vatandaş, topluluk üyesi veya kadın yerine hizmet kullanıcısı, tüketici veya vergi mükellefi olarak önceliklendirmeyi aktif olarak teşvik etmektedir*" ve bu durum devlete vatandaşlık hakları bağlamında sosyal devlet düzenlemeleri aracılığıyla bağlı olan yoksul kadınların yok farz edilmesine yol açmaktadır.

2. YOKSULLUĞA BAĞLI SİYASAL YOKSUNLUKLAR ve SONUÇLARI: SİYASETİN ÖZNESİ OLARAK YOKSUL KADIN

Çalışmanın bu kısmında kadına siyasal bir özne-vatandaş olarak odaklanılırken yoksul kadının siyasal katılımı veya katılamamasının sonuçlar üzerinde durulacaktır. Bu amaçla öncelikle sosyal dışlama ile ortaya çıkan siyasal dışlama ve kadının yoksullaştırılarak marjinalleştirilmesi konularına değinilecektir. Ardından mevcut siyasal dışlamanın bir öncülü olarak kadın yoksulluğu ve siyasetten dışlanmanın bir sonucu olarak kronik yoksulluğu dünyadan karşılaştırmalı örneklerle tartışılacaktır.

2.1. Sosyal Dışlama ve Yoksulluğun Kadınsılaştırılması

Yoksulluğun Kadınsılaştırılması (*Feminisation of Poverty*) kavramı ilk kez Pearce tarafından 1970'li yıllarda kadınların erkeklere göre yoksulluğu daha yoğun yaşadığı tespiti üzerinde kullanılmış ve bu çalışmada kadınların devletle bağlantısı noktasında yoksulluğun önemli sonuçları olduğu belirtilmiştir. Pearce 1970'lerde kadınların yoksul kesimde çoğunluğa ulaşmasının en büyük gerekçesi olarak kadınların artan boşanma ve/veya erkeklerin aileyi terk etmeleriyle tüm haneden tek başlarına sorumlu kişilere dönüşmesindeki yükselişi göstermektedir (Pearce, 1978, s. 28). Konuyu Türkiye'deki boyutlarıyla araştıran 2010 tarihli bir çalışmaya göre yalnız yaşayan kadınlar, evli olanlara göre; dü-

şük eğitilmişler, yüksek eğitilmişlere göre; sosyal güvenlik çatısı altında olmayanlar, olanlara göre yoksullukla daha çok karşılaşmaktadır (Gökovalı & Danışman, 2010). Ancak aynı çalışma, yoksullaşmanın Türkiye'de son derece yaygın olmasından ötürü kadınsılaştırıldığı konusuna net bir yorum getirememiştir. Bununla birlikte kadınların kayıt dışı ve çoğu kez ücretsiz işgücü, onları sosyal güvenlik çatısından mahrum kalan çoğunluk kılar ve bu da onları yoksulluğa daha açık hale getirir.

Yoksulluğun kadınsılaştırılmasıyla doğrudan ilgili bir olgu da siyasal/sosyal dışlama ile marjinalleştirilmedir⁶. "*Marjinalleşme ve yoksulluk*, insanların geçim kaynakları, eğitim, sağlık ve diğer temel hizmetlere erişimde açığa yol açmıştır ve bu açıklar genellikle siyasi karar alma süreçlerinden dışlanmalarıyla bağlantılıdır." (Smith J. , 2013, s. 353; Hedström & Smith, 2013, s. 27) Dolayısıyla birbirlerinin alanlarına girmekle beraber yoksulluk ve sosyal dışlanma ile marjinalleştirme olgularının farklılığının altı çizilmelidir. "*Yoksulluk ve dışlanmanın el ele gitmesi gerekmez; sosyal olarak dışlanmış grupların tümü ekonomik olarak dezavantajlı değildir. İnsanlar, örneğin, zorunlu olarak yoksulluk içinde yaşamalarına gerek kalmadan, genellikle bir engellilik veya cinsel yönelimleri nedeniyle dışlanırlar*" (BM, 2016, s. 20). Dolayısıyla sosyal dışlama ve marjinalleştirme olgularının yoksulluğa göre daha siyasal bir bağlamı olduğu ileri sürülebilir. Konuyu daha anlaşılır hale getirmek adına ülke örneklerinden gitmekte fayda var. Örneğin Somali ve Hindistan üzerine yapılan araştırmalar yoksulluk ve kadınların siyasal dışlaması arasında güçlü ilişkiler tespit etmiştir.

Hindistan örneği üzerinde durulacak olursa, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamı vermesi açısından 2019 seçimlerinde kadınların alt mecliste %14,4 ve üst mecliste %11,1 oranlarıyla temsil şansı bulduğu Hindistan'ın, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İndeksi (BM, 2020) verilerine göre 185 ülkeden 131. sırada olduğunu hatırlatmak gerekir. Bu çerçevede bize Hintli kadınların -yoksul olsun olmasın- cinsiyetlerinden kaynaklı siyasal dışlanmasının genel hatlarını verecektir. Ancak Hintli kadına bir de kesişimsellik teorisi bağlamında baktığımızda Hintli Müslüman kadınların sıklıkla "*aşırı yoksulluk, sağlıksızlık ve aile içi şiddet durumlarıyla karşı karşıya kaldığı*" (Mohan & Tabassum, 2013, s. 203) görülür

⁶ Marjinal kelimesi TDK tarafından "aykırı" olarak açıklanmasına karşın "margin" Latince Margo kelimesinden türemiş ve "kenar" anlamındadır. Bugünkü haliyle İngilizce "*marginalisation*" toplumun kenarına itilerek ötelemek anlamına gelmekte ve "*social exclusion*" (sosyal dışlama) ile değişimli olarak kullanılabilir. Literatürde yaygın olarak geçmekle beraber TDK "marjinalleştirme" kelimesine yer vermemekte "ötekileşme" ifadesini ise "dışlamak" olarak açıklamaktadır. Bu çalışmada, kullanılan bağlama göre değişimle beraber sosyal dışlama daha çok siyasal dışlama olarak bölümün konusu bağlamında dar kapsamda ele alınırken (TDK'nın aykırılık olarak karşıladığı kökenden ayrı ve İngilizce köküne bağlı kalarak) marjinalleştirme kelimesi ile de toplumun kenarlarına itilme ilişkisi anlatılmak istendiğinde kullanılmıştır.

ve bundan kaynaklı eğitim eksikliği onların kamusal haklarını kullanmalarının önüne geçtiği gibi "pazarlanabilir beceri ve bilgi edinmenin ve yoksulluktan kurtulmanın önünde bir engel teşkil eder" (Mohan & Tabassum, 2013, s. 204) Hindistan'daki Müslüman kadınlarla ilgili bu çerçeve bize konunun iki boyutta ele alınabileceğini gösterir. Çalışmada da öncelikle kadın yoksulluğu, bir öncül olarak değerlendirilip çerçevelendiği siyasal hayatları incelenecektir. İkinci olarak da sürekli siyasal dışlamanın bir sonucu olarak kronikleşmiş yoksulluk olgusunun kadınların nasıl kaderi haline geldiği tartışılacaktır.

2.2. Bir Öncül Olarak Yoksulluk: Siyasal Dışlama ve Yoksulluk

Nelson'a (1984, s. 231) göre "Kadınların yoksulluğu gerçeği ve liberal bir demokrasideki kadın vatandaşlığının sınırları, yoksul kadınları güçsüzleştirmek için birleşiyor". Bunun sonucu olarak da erkeklerden dezavantajlı konumdaki orta sınıf kadından da zor şartlarda şekillenen bir siyasal resim ortaya çıkar. Campbell (2018, s. 260) de "yoksulluğun, hükümet politikasının oluşturulmasına ve uygulanmasına katılmanın önünde ciddi bir engel" olduğunu ve "yoksul kadınların sesleri[nin], devlet politika yapımcıları tarafından rutin olarak görmezden" gelindiğini belirtir. Dolayısıyla çalışmanın bu kısmında yoksulluk olgusunun kadının siyasal hayattan silinmesi ve onu madunlaştırması bağlamında nasıl roller oynadığına bakılacaktır.

Başlangıç noktası olarak tekrar Hindistan'da yaşayan Müslüman azınlık kadınların durumuna dönmek, adeta dünyadaki tüm yoksul kadınların karikatürize edilmiş hali olması açısından elverişlidir. Bu örnek bizlere kadınların, aşırı yoksullukla beraber sağlık kaybı, ev içi şiddet, çocuk yaşta evlendirilme ve anelik, okuma yazma dahil her türlü eğitim olanaklarının yoksunluğu, toplumsal izolasyon ve sosyal dışlanma ile aynı anda mücadele etmesi gereken çok boyutlu problemleri ortaya koyar. Campbell (2018, s. 260) de kadınların kamusal yaşama anlamlı bir şekilde katılmak için ihtiyaç duydukları zamanı çalan faaliyetler arasında "ücretsiz bakım işi ve kayıt dışı veya kayıtlı işgücü piyasasında çalışmanın çifte yükü" gibi faktörleri sıralar. Dolayısıyla kadın yoksulluğu onun "kamusal yaşama katılım eksikliğinin (medeni ve siyasi haklar) ve işgücü piyasasındaki düşük konumlarının (sosyoekonomik haklar) temelini oluşturmaktadır" (Campbell, 2018, s. 6). Hoare ve Gell de yoksul kadının önündeki bir dizi ek engel olduğunu belirtmektedir. "Eğitim eksikliği ve düşük okuryazarlık seviyeleri bilgiye erişimi zorlaştırır ve genellikle köyde, toplulukta, yerel veya ulusal düzeyde kamusal hayata girmek için gereken güven ve becerileri zayıflatır" (Hoare & Gell, 2009, s. 8). Mali kaynakların eksikliği yoksul erkeğin de önünde bir engel olmakla beraber bir kadının vekil olarak seçilebilmesi için erkeklerden

fazladan nitelikler barındırarak kendilerini akademi, iş vb. alanlarda ayrıca ispatlaması beklenirken yoksul kadın bunun engelleyici sonuçlarına daha çok muhatap olur (Navy, 2009, s. 43). Ayrıca ev içi bakım işlerinden ve kendilerine bağımlı bireylerden de sorumlu olan kadının siyasete zaman ayırabilmek, "*fırsatlarını ve liderlik pozisyonları için rekabet etme ve bu pozisyonları sürdürmek, (...) aktif kamu ve aile yaşamlarını birleştirmelerini sağlamak*" (Hoare & Gell, 2009, s. 8) için bakım desteği satın almaları veya devletin ona bu noktada destek vermesi gerekmektedir. Ancak yoksul kadın çoğu durumda böyle bir harcama kalemi ayıramadığı gibi, devlet açısından kendisine verilen bakım desteği ücretleri ancak temel ihtiyaçları karşılamaya yeter. Yine yoksul kadının siyasete aktif katılımının önündeki bir diğer önemli etken de gerekli "bağlantı-lardır. Nitekim Hoera ve Gell (2009, s. 8) *de "kadınların, kamu liderlerinden beklenen ağlara, bağlantılara ve sosyal ve profesyonel deneyime sahip olma olasılığı erkeklerden daha düşüktür"* derken yoksul ve yoksul olmayan kadınlar arasında bir ayrıma gitmeden genel olarak kadınların uğradığı kamusal ataerkil sonucunu ifade ederler. Buna tekrar yoksulluk faktörü eklendiğinde, kadınlar orta ve üst sınıf akralarının bir şekilde kurabileceği ilişki potansiyellerinden de mahrum kalırlar. Sonuç olarak kadınların tümü günlük hayatta kamusal ataer-kili her gün tecrübe eder ancak yoksul kadınlar "*(...) yalnızca cinsiyet kimlikleri nedeniyle değil, aynı zamanda sınıf (veya kast) kimlikleri, eğitim düzeyleri ve çoğu zaman irksal veya etnik kimlikleri nedeniyle de daha fazla önyargıyla karşı karşıyadır*" (Hoare & Gell, 2009, s. 3). Bunların hepsinin, kesişimsellik teorisi perspektifinden bakıldığında, "*güçlü elitlerin gözünde onları liderlik ve nüfuz pozisyonları için "uygunsuz" kılmak*" üzere kesiştiği görülür. Yoksulluğun sadece maddi yoksunluk olarak değil aynı zamanda kısır döngülü bir marjinal-leşme şeklinde yaşandığını belirten Hoare ve Gell, (2009, s. 1), "*bu, yoksulluk içinde yaşayanların, hayatlarını kontrol eden, şekillendiren ve ayakta tutan siyasi, ekonomik ve sosyal süreçleri ve kurumları etkilemek için çoğu kez hiç veya çok az fırsatları olduğu anlamına gelir*" der.

Genel olarak literatürdeki eğilimlere bakıldığında eğitim ve ekonomik ge-lir düzeyi gibi sosyoekonomik değişkenlerle oy verme davranışına katılım ara-sındaki olumlu yönde bir ilişkinin varlığından bahsedilir. Örneğin Amerika'daki 1980 yılı seçimleri üzerinde yapılan bir araştırmada yoksul kadınlar ve erkekler arasında bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Bunlardan biri yoksul kadınların eğitim seviyelerinin yoksul erkeklere göre daha yüksek olmasına bağlı olarak oy ver-me davranışlarının da daha sık ortaya çıkmış olmasıdır. Ancak Nelson bu ka-dınların yoksul erkeklerden daha çok deneyimledikleri sorunlar nedeniyle de oy vermeye teşvik edildiğini düşünmektedir (Nelson, 1984, s. 216). Aynı çalış-mada cinsiyetlere göre çıkan bir diğer fark, yoksul kadınların başkalarının oyla-

rını etkilemesi, başkalarının onları etkilemeye çalışması veya siyasi toplantılara veya mitinglere katılmaya çalışma olasılığının yoksul erkeklerle göre daha az oluşu şeklinde kendini göstermiştir. Haneden tek başına sorumlu olan yoksul kadınlar ise siyasal sohbetlere katılma konusunda erkeklerden daha yatkın olmalarına karşın siyasal katılımın kaynak isteyen tüm türlerinde düşük frekanslar göstermiştir (Nelson, 1984, s. 217). Bu durum Nelson'un yukarıdaki yaşam deneyimlerinin siyasallaşmayı motive ettiği konusunda haklı olduğunu ancak kaynakların kıt olmasının da bir çelişki yarattığına işaret ediyor. Ayrıca yoksul kadınların siyasal katılımın en düşük formu olarak görülen oy verme davranışı dışındaki aktif siyasal katılma kanallarına katılmayışları onları, sınıf bilinci ve sınıfa ortak sorunlar ile toplumsal cinsiyet bilinci ve cinsiyete ortak sorunlar etrafında birleşerek siyasallaşma yoluyla sisteme dahil olma kanallarından da alıkoymaktadır. Aynı zamanda gerekli eğitim alt yapısından yoksun olan bu kadınlar siyasal değerlendirme kapasiteleri bakımından da yetersiz kaldıkları için, tıpkı "karşı-sınıf" oylarıyla muhafazakâr siyasal partileri iktidara taşıyan işçiler gibi cinsiyet eşitsizliğini körükleyen politikalara imza atan muhafazakâr partilerin karar alma mekanizmalarını kontrol etmesine katkıda bulunmaktadır.

Konuyla ilgili yapılan alan çalışmalarına baktığımızda kadının yoksulluğunun siyasetteki yoksunluğu ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Örneğin Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İndeksi (BM, 2020) verilerine göre 185 ülkeden son sırada bulunan (yani toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde en ileri düzeyde olan) Nijerya'da 2013'te yapılan bir çalışmada kadınların %90'ı yoksulluk sınırının altında yaşarken -Türkiye'de olduğu gibi bazı büyük siyasal partiler adaylık ücretlerinde pozitif ayrımcılık yapsalar bile- seçilme sürecinin masraflarını karşılayabilmekten çok uzakta olduklarını tespit etmiştir. Nitekim 1999-2011 yılları arasında yapılan Parlamento seçimlerine ne alt ne de üst meclis kadın temsil oranlarının %10'a bile yaklaşmadığı görülmekte, yerel seçimlerde bu oran %1,8-3,6 aralığına kadar gerilemektedir. Çalışmada altı çizili hususlardan biri yazar tarafından şöyle ifade edilmektedir: "*Birçok yoksul kadın siyasi aday, mali, sosyal ve diğer açılardan aile desteğinden yararlanamıyor*" (Nwabunkeonye, 2014, s. 285-288). Dolayısıyla siyasal hayata zaten kıt kaynaklardan dolayı yabancılaşan yoksul kadın ailesinden de destek görememektedir. Son olarak soruna bir de kadınların siyasal pozisyonlar için adaylıklarına erkekler ve diğer kadınlardan gelen ön yargılar eklendiğinde yukarıda bahsi geçen düşük temsil oranları daha da anlam kazanmaktadır.

Yoksulluğun, kadınlara yönelik doğrudan ayrımcılıktan kaynaklanmadığı ve hatta kadınların 2019 seçimleriyle (Inter-Parliamentary Union, 2021) alt mecliste %34,4 üst mecliste ise %28,2 oranları ile temsil sağladığı Britanya örneğinde ise yoksulluğun kadımlaştırıldığının önemli bir göstergesi yoksul oran-

larında gözlemlenebilir. Buna göre Britanya'da erkeklerin yüzde yirmi ikisi, kadınların ise yüzde yirmi dokuzu yoksul kategorisinde yaşamlarını sürdürürken kadınların göreceli olarak yoksul olma olasılıkları, erkeklerinkinin yüzde 40'ın üzerinde yer almaktadır (Gordon, ve diğerleri, 2000, s. 23). Oysa yoksulluk bağlamında devlet yardımlarına yararlanma açısından bakıldığında bu yardımlardan erkeklerin kadınlardan daha fazla yararlandığı görülür (Gordon, ve diğerleri, 2000, s. 65). Diğer taraftan yoksul kadın Britanya'da da az gelişmiş ülkelerdeki yoksul kadınlarla aynı kaderi paylaşır ve *"üstlendikleri ücretsiz bakım rolleri, kamusal alana girme olasılıklarını erkeklerle göre daha düşük"* (Smith S. , 2009, s. 62) hale getirir. Yine her ne kadar modern demokrasilerden biri bile olsa Britanya kadın-erkek eşitliği bağlamında algısal evrimini halen süreç olarak yaşayan bir ülkedir. Bu durumun olumsuz sonuçları özellikle düşük gelir ve muhafazakâr çevrelerde yaşayan kadınlar için geçerlidir. Bu sebeple de *"cinsiyet klişeleri, kadınların karar alma süreçlerine katılma yeteneklerine ilişkin kendi algıları üzerinde ve Britanya'da kadınların 'iyi' liderler olup olmadığına ilişkin genel varsayımlar üzerinde, gelişmekte olan ülkelerde olduğu kadar etkili"* (Smith S. , 2009, s. 62) olmakta ve yoksul kadın, kadınlara yönelik ayrımcılığın bir kaynağı olarak eklenmektedir. Diğer bir deyişle, yoksul kadının siyasal hayattaki yoksunluğu sadece zaman ve ekonomik yetersizliklerden kaynaklanmamaktadır Aynı derecede önem taşıyan bir diğer problem, yoksul kadının devletin işleyiş mekanizmaları hakkındaki bilgi eksikliğine, kamusal ve sosyal etkinliklerden dışlanmasına ve ataerkil kültüre bağlı olarak geliştirdiği *"siyasetin erkek işi"* olduğuna dair algısıdır (Matheu, 2009, s. 87). Navy (2009, s. 43) de bu konunun altını çizerek bazı kadınların siyasetin erkek işi olup kadınların bu rollere uygunsuz oldukları düşüncesinde olmalarının *"kadınları seçimlere katılmaktan caydır[dığını]"* ileri sürer.

Diğer taraftan cinsiyetler arası ücret eşitsizliği yoksulluğa ve yoksulluğun kadınsılaştırılmasına katkıda bulunurken kadınların siyasal iletişim maliyetlerini karşılamalarına da engel olur. *"Bu da en son siyasi hareketlere katılma ve işgücü piyasasında rekabetçi olma yeteneklerini ciddi şekilde sınırlandırıyor"* (Campbell, 2018, s. 6). Bir şekilde meclise girebilmiş kadınların siyaset tarzının aktif ya da pasif oluşu ile ilgili ayrıma gidildiği görülür. Bu ayrıma göre aktif kadınlar toplantı ve tartışmalara aktif olarak katılıp söz alan kadınlardır ancak bu gruptaki kadınların oranı, Doğu Timor'da sadece yüzde yirmilerde kalmaktadır (Hedström & Smith, 2013, s. 81). Diğer kadınlar ise kamusal ataerkilin bir uzanımı olarak sessiz ve sakin kalıp kendisine verilen organizasyonel işlerle oyalanmaktadır. Dolayısıyla kadın, tüm engelleri aşmış siyaseten aktif bir pozisyonu ele geçirdiğinde bile halen kendisini gerçekleştirilebilir için sürekli olarak üretilen yeni engelleri aşmak durumundadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İndeksi (BM, 2020) verilerine göre 185 ülkeden 144. sırada bulunan ataerkil ve patronaj ilişkilerinin hakim olduğu Kamboçya'da bu siyasal kültürün "*özellikle, patronaj sisteminden yararlanma konusunda erkeklere göre doğru bağlantılara veya zenginliğe sahip olma olasılığı daha düşük olan kadınları*" etkilediğini ileri süren Navy (2009, s. 43) tüm bu engelleri aşmış da bir şekilde seçilebilen kadınların da "*daha yoksul ve marjinalleştirilmiş kişilerden ziyade topluluklarının güçlü üyelerinin çıkarlarına hizmet etme baskısı altında*" kalabilecek ve "*yerel kadınlara karşı sorumlu olma yeteneklerini azaltılmış*" kadınlar olacağı endişesi taşır." Kamboçya örneği zaten antidemokratik eğilimler taşıyan bir siyasal sistemin yoksul kadınları siyaseten tecrit edici sonuçlarının erkeklere göre daha ağır olduğunu gösterir. Üstelik meclise giren erkekler ataerkil sistemi muhafaza edici kararlar almaya devam ederlerken, -yoksul kadın çıkarlarını koruyacak türden önlemler almasını bekleyebileceğimiz- kadınların bu açıdan yetersiz kalmalarının bir sonucu olarak yoksul kadınların, erkeklerden sonra hemcinslerince de ortaya konan ikinci bir dışlamaya uğradıkları görülür. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İndeksi (BM, 2020) verilerine göre 185 ülkeden 182. sırada bulunan Sierra Leone örneğinden hareketle Hoare (2009, s. 56) "(...) *ayrımcılık, yoksulluk ve şiddete de meydan okunmadıkça, liderlik pozisyonlarındaki kadın sayısını arttırmaya çalışmak, tek başına kadınların yaşamları üzerinde çok az etkiye sahip olacaktır*" der. Dolayısıyla bu aynı anda birden fazla cephede verilmesi gereken bir savaştır.

Güney Amerika'nın üçüncü yoksul ülkesi ve aynı zamanda Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İndeksi (BM, 2020) verilerine göre 185 ülkeden 135. sırada bulunan Honduras'ta halkın %80'i yoksulluk sınırı altında yaşarken "*kadınların geliri erkeklerinkinin ortalama olarak yalnızca yüzde 42'sidir. Pek çok kadının karşı karşıya kaldığı yoksulluk, kendilerini ve çocuklarını geçindirmek için gelir elde etmeye öncelik vermeleri gerektiği anlamına geliyor*" (Matheu, 2009, s. 81). Açlık sınırı ve altında yaşayan bu kadınlardan siyasete, masraflı seçim kampanyalarına kaynak aktarmalarını beklemek hiç gerçekçi değildir.

Konuya ne yapılabileceği açısından bakıldığında tabii ki karşımıza BM gelir. CEDAW'ın 7. maddesi kadınların siyasal hayata katılımının önündeki yasal engelleri kaldırmaya yönelik bir düzenleme içermesine karşın sosyoekonomik engellere değinmemektedir bile. 8. ve 9. maddeler de benzer şekilde siyasal ve vatandaşlık haklarının önündeki hukuki engellerin ortadan kaldırılmasına odaklanırken (TBMM, 2009) sözleşme, yoksul kadınların siyasal hayata katılımı ile ilgili ortaya çıkan *de facto* ayrımcılığına karşı kör kalmıştır. BM İnsan Hakları Yüksek Komisyonu 26 Nolu Genel Öneri belgesinde göçmen ve yoksul kadınların vatandaşlık haklarını kullanabilmesine dair öneriler yer alırken (BM, 2008) yoksul kadın vatandaşların siyasal haklarının kullanımı konu-

sundaki yüzeysel tutumu "normalleştiğine" dair bir göstergedir. Öte yandan gerçekçi bir çerçeveden bakıldığında Matheu'nun (2009, s. 86) da belirttiği üzere "*Yoksul kadınları seçim adayı olarak siyasete katılmaya teşvik etmek, çoğu kadının siyasi süreçler konusunda çok az deneyime sahip olduğu, kaynaklara erişiminin olmadığı, eğitimin az olduğu ve okuma yazma bilmediği bir sosyal bağlamda zordur*". Bu durum, araştırmacıları siyasetten dışlanmanın sonucu olarak kadınların yoksulluğunun kronikleşmesi sorunsalı ile karşı karşıya bırakır.

2.3. Bir Sonuç Olarak Yoksulluk: Madun Yoksul Kadın

Çalışmanın bu kısmında siyasetten dışlanan kadınların mevcut durumlarında değişiklik yaratacak kanallardan yoksul olmalarının onları nasıl madunlaştırdığı üzerinde durulacaktır. Nitekim, "*Siyasal yaşama katılmak için eşit fırsat ve bir toplumda güç, ses ve failliğin adil dağılımı, kimsenin geride kalmasını sağlamanın anahtardır*" (BM, 2016, s. 84) ve bu şartlar sağlanmadığında da yoksulluk günlük hayatın olağan parçası haline gelir. Diğer taraftan Goldberg ve Kremen'in (1990, s. 214) de ileri sürdüğü gibi "*seçim süreci, kadınlar için ekonomik adaleti ilerletmenin bir aracıdır*". Ancak ne yazık ki kamusal ataerkillikle ve yoksullukla aynı anda mücadele içindeki kadınlar karar alma mekanizmalarının dışında kalır ve "*böylece işgücü piyasası, sosyal refah politikaları ve kesinlikle büyük ekonomik ve stratejik kararlar onlarsız alınır*" (Goldberg & Kremen, 1990, s. 214). Yoksul kadınların marjinalleştirilmesi sürecinde, ait oldukları grubun toplumun kenarlarında olmasından da kaynaklı olarak sesleri kesilen bu kadınların madunlaştırılışı, "*toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve yoksulluğun sürdürülmesinde*" (Hoare & Gell, 2009, s. 1) etkili olur. Nitekim kadın sorunları adına alınan kararlar da nihayetinde çoğu durumda ülke genelinde bir soruna dönüştüğü durumda alınır ve "*ancak mutlaka kadınlar adına ya da öncelikle kadınlar harekete geçirildiği için değil*" (Goldberg, 2010, s. 315) ve bu şekilde alınmış kararlar da semptomları olarak bastıran ama hastalıkta köklü iyileşmeler yaratmayan geçici tedavilere benzer.

Siyasal sistemlerin örgütlenişi ile siyasal katılım olanaklarının varlığı ve kullanılabilirliği arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki özellikle Güney Amerika'da örneklerini sıkça gördüğümüz başkanlık sistemlerinde kendini olumsuz yönde daha da ortaya koyar. Sıradan vatandaşların siyasal katılım olanaklarıyla sistemi etkilemesine açık olmayan bu ülkelerde devlet başkanları kazananın her şeyi aldığı (*the winner takes it all*) bir düzen çerçevesinde yasama, yürütme ve yargı organlarını kontrolü altında tutar. Böylece siyasal katılım erkekler için son derece zorken bu, yoksul kadınlar için daha da zordur.

Ancak buradaki handikap, kadınların yoksulluğunu kıracak türden *değişimlerin* erkek egemen devlet kurumlarından çıkmayacağı gibi, demokratik dönüşümlerin de sadece erkekler tarafından gerçekleştirilemeyecek olmasında yatar. Postl'a (Postl, 2009, s. 147) göre "*Ataerkil ekonomi cinsel farklılığı bilmez ya da görünür hale gelmesine izin vermez*" ve Heeman'a (2013, s. 142) göre de "*Karar alma süreçlerine aktif olarak katılan kadın sayısının azlığı nedeniyle sonuçların erkeklerin lehine olması daha olasıdır*". Aynı sorun ataerkil siyaset ve toplumsal yapı için de geçerlidir. Bununla tabii ki yoksul erkeğin kamusal alandan dışlanmadığı kastedilmiyor. Anlatılmak istenen yoksul erkeğin yaşadığı ayrımcılığa ek olarak yoksul kadın, yoksulluğunun üstüne bir de cinsiyet ayrımcılığından mustarıptir. Nitekim kamu kurumlarına genel olarak bakıldığında ataerkil yapısı dikkat çeker ve bu yapının kültürel değerleri tüm toplum tarafından kabul gördüğünden bu kurumlar da erkeklerin önceliklerine yer verirler. (Sweetman, 2002, s. 4) (Hoare & Gell, 2009, s. 1). Böylece toplumun karar alma mekanizmaları yoksul kadının sorunlarına karşı kör ve sağır kalır. Bu da onların durumlarında herhangi bir değişim ya da düzeltme umutlarını köreltir. Nitekim, yoksul kadının bu kamusal görünmezliği ve duyulmazlığı, "*kadınların çıkarlarını temsil etme olasılığı düşük olan ve bu nedenle toplumdaki eşit olmayan cinsiyet ilişkilerine meydan okumak veya değiştirmek için ne vizyona ne de motivasyona sahip olan bir karar verme sürecini sürdürür*" (Hoare & Gell, 2009, s. 1).

Diğer taraftan Nijerya'da 2019'daki cinsiyet kotası reformu, kotayı seçilmiş pozisyonlar için yüzde 10'dan yüzde 25'e, atamayla gelenler için yüzde 15'ten yüzde 30'a yükseltmiş ve bunun akabinde yapılan seçimlerde kadınların parlamentodaki temsil oranları %25,9'a çıkmıştır (Inter-Parliamentary Union, 2021). Cinsiyet eşitsizliğinde en kötü durumda olan Nijerya'daki bu girişim yoksul kadınların durumlarında değişiklik yaratmayı garantilemese de ufak da olsa bir hareketi başlatmaya yetecek düzeydeki bu dönüşüm umut vericidir.

Kritik kitle teorisinin iddiası, kadınların siyasette önemli bir değişiklik yaratabilmesi için temsil oranının en azından yüzde otuza ulaşmış olması gerektiği şeklindedir ve arkasındaki mantığı Hoare şu şekilde açıklar: "*Daha fazla kadın lider olarak görünür hale geldikçe, rol model olarak hareket edecekleri ve cinsiyet rolleri ve cinsiyet ayrımcılığı konusundaki tutumları değiştirmeye yardımcı olacakları umulmaktadır*" (Hoare, 2009, s. 58). Bu sav, 2018'de Kamboçya'da yapılan genel seçimler sonucunda (Inter-Parliamentary Union, 2021) alt mecliste %21 ve üst mecliste %16 ile temsil oranı yakalayan kadınların yoksul kadınlar adına bir değişiklik yaratabilmesi için daha çok desteklenmesi gerektiğini gösteriyor. Honduras'ta da 2005 yılında bir takım sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan siyasal baskılar aracılığıyla hedeflenmiş olan yüzde ellilik kota

elde edilememiş olsa da yüzde otuzluk oranda adaylık kotası kabul edilmiş ve bu sayı partiler tarafından maksimum temsil oranı olarak yorumlanmıştır (Matheu, 2009, s. 83). Böylece alt sıralarda ya da alternatif aday üye olarak yer bulabilen kadınlar, kâğıt üzerinde yapılan pozitif ayrımcılıktan yararlanmış görünse de 2017 seçimleri sonucunda meclisteki temsil oranı %21'i anca yakalayabilmiştir (Inter-Parliamentary Union, 2021). Honduras örneği bize, yapılan hukuki düzenlemelerin bir fark yaratabilmesi için bu düzenlemenin siyasal kültür tarafından benimsenmesi gerektiğini gösteriyor. Diğer yandan kadın seçmen tabanını ciddiye almayan Honduras'taki bu siyasal kültürün, kadına pozitif ayrımcılık önlemleri ile karşılaştığında kolaylıkla by-pass yapabileceği anlaşılmaktadır. Bu sorunu aşmaya yönelik bir çaba 2000'li yıllarda feminist bir örgüt olan CEM-H tarafından başlatıldı. Hareket siyasal partilerin kadın haklarını ve taleplerini dikkate almaları üzerine çabalarıyla gündeme geldi ve bu durum özellikle *"daha yoksul kadınlar tarafından belirlenen önceliklerin seçim beyannamelerine dahil edilmesinin, seçim bölgelerindeki kadınlardan daha fazla oy alacağını kabul eden erkek liderleri dahil etmenin önemli bir yöntemiymiş"* (Matheu, 2009, s. 84). Bu örnek yoksul kadınların sesini duyurmasının bir başlangıç aşaması olarak harita niteliği taşır.

Diğer taraftan siyasal parti ve kurumlardaki kadın temsili için getirilen kotaların kültürel bir katalizör olarak pozitif ayrımcılık adına yaratması beklenen değişikliklerin birtakım riskleri bulunmaktadır. Burchi (2013, s. 23) pozitif ayrımcılık bağlamında düşünülen kotalarla ilgili olarak, *"(...) az eğitilmiş ve ekonomik olarak bağımsız olmayan deneyimsiz kadınların, erkek politikacılar tarafından kolayca manipülasyona açık olacakları"* veya *"yalnızca ekonomik ve siyasi seçkinlerden kadınların seçilecek olması ve böylece en alt sınıflardan kadınların maruz kaldığı ayrımcılığı şiddetlendireceği"* hususlarında haklı uyarılarda bulunmaktadır.

Honduras örneği bize aynı zamanda kadınların aday olabileme şansı elde ettiğinde bile yoksulluktan kaynaklı olarak yine ayrımcılığa uğradığını göstermektedir. Nitekim 2005 yılında seçim ortaklığına girdikleri partiler *"parti çıkarlarını öncelik verip cinsiyet bilincine sahip olmayan"* (Matheu, 2009, s. 85) ekonomik seçkin, muhafazakâr ve mutaassıp kadınları destekleyip seçilmelerine olanak vermiştir. Böylece yoksul tabakadan bir şekilde yolunu bulup aday olabilmiş kadınlar için siyasal parti desteği (ya da daha çok desteksizliği) bir tür cam tavan görevi görür. Bunun sonucu olarak da çoğu kadın parti listelerinin sonlarında aday gösterilerek (Matheu, 2009, s. 86) seçimi kazanma ihtimali bile elde edememiştir. Peki neden ekonomik açıdan seçkin kadınlar hemcinslerinin sorunlarına değil de parti çıkarlarına öncelik veriyorlar? Bu sorunun cevabı için Irigaray'ın taklit kavramından yararlanabiliriz. Aslen biyolojik bir terim olan

taklit (*mimicry*) "*hayvanların çevrelerine uyum sağlayarak veya o çevrede görünmez olarak kendilerini korumaya alma niteliği*"ne (Postl, 2009, s. 146) karşılık gelirken Irigaray bu terimi kadınların "*kendilerini korumak için, ataerkil düzenin görünürdeki doğallığını taklit etmek, asli farklılıklarını gizlemek*" (Postl, 2009, s. 146) zorundalıklarını açıklamak için kullanmaktadır. Böylece cinsiyet farklılıkları ve bunlardan kaynaklanan sorunlar görünmez olurlar. Diğer bir deyişle, "*kadın için taklit etmek, tasarlanma sürecinde hiçbir zaman rol almadığı bir oyuna katılmak anlamına gelir - uyumlu davranarak oyuna girer ama aslında bu süreçte gözden kaybolur*" (Postl, 2009, s. 147). Konuyu siyasal sistem açısından ele aldığımızda da cinsiyet ve yoksulluktan kaynaklanan farklılıklara odaklanan kadınlar, sistem tarafından tecrit edilmeye devam etmektedir. Yalnız burada Irigaray'ın,⁷ taklit olgusuna tamamen olumsuz bakmadığını belirtmek gerekir. Ona göre "*İlk aşamada belki de sadece tek bir 'yol' mümkündür; dişil olana tarihsel olarak atfedilmiş olan taklitçilik yolu*" (Irigaray, 1985, s. 76). Dolayısıyla taklit, "görünmez olanı görünür kılmak için" bir direniş stratejisi, bir başlangıç aşaması ve bilinçli bir tercih olarak *kullanılabilir* ancak ötesine gidilmediğinde mevcut düzeni pekiştirecektir. Irigaray (1985, s. 81) bunu şu sözleriyle özetler:

Kadın hareketleri, siyasal hayatın biçimlerine ve doğasına, çağdaş güçler ve güç ilişkileri oyununa meydan okuduğunda, aslında kadınların statüsünün değiştirilmesi için çalışıyorlar. Öte yandan, aynı hareketler, iktidar yapısının kendisini olduğu gibi bırakarak, yalnızca iktidarın dağılımında bir değişiklik yapmayı amaçladıklarında, o zaman kasıtlı olarak ya da olmayarak fallokratik bir düzene kendilerini yeniden tabi kılarlar. Bu hareket elbette kararlılıkla kınanmalıdır, çünkü kadınların daha ustaca gizlenmiş bir sömürüsünü oluşturabilir. Gerçekten de bu hareket, fallik gücün dışında kalmak için yalnızca bir kadın olması gerektiğini öne süren belirli bir saflıkla oynuyor.

Honduras örneğine dönersek ekonomik açıdan elit, muhafazakâr ve muhtaassıp kadınların seçilmesi de girdikleri seçim ortaklıklarının bedeli olarak bu radaki cinsiyet eşitsizliğini pekiştirir (Matheu, 2009, s. 86). Ancak şüphesiz bu bedel en çok yoksul kadınlar tarafından ödenir.

Diğer taraftan dünyada tersi örnekleri bulmak da mümkündür. Örneğin Şili'de arayla iki dönem cumhurbaşkanlığı yapmış olan Sosyalist parti üyesi (ve 2021 yılı itibarıyla 7. BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri) olan Verónica

⁷ Nitekim Irigaray, kitabının sonuna eklediği sözlükte, taklit olgusunu bir strateji olarak şöyle açıklar: "*Konuşan özenin eril olarak konumlandığı söylem alanıyla başa çıkmak için bir ara strateji, burada kadının onu sömürdüğü mekanizmaları ortaya çıkarmak için bu söylem içinde kendisine atanan dişil stili ve duruşu kasten üstlenir*" (Irigaray, 1985, s. 220).

Michelle Bachelet Jeria 2006 yılında Cumhurbaşkanı olarak seçildiğinde kadına karşı şiddeti önleyen bir lider ve özellikle yoksul kadınlara yönelik refah devleti uygulamalarını devreye sokmasıyla (Gelderen, 2009, s. 94) kendisi gibi boşanmış bekar anneler ve geleneksel siyasetten olmayıp Pinochet diktatörlüğü döneminde hapse girmiş alt gelir grupları için umut olmuştur. Yine de tek bir kadının güçlü bir siyaset aktör olarak rol alıp pozitif ayrımcılık içeren uygulamalarda bulunmasının kadınların siyasete olan ilgisini arttırmaya yetmediği (Gelderen, 2009, s. 100) görülmektedir. 2017 genel seçimleri sonucunda alt mecliste %22,6 ve üst mecliste %27,9 (Inter-Parliamentary Union, 2021) temsil oranlarını yakalayan Şilili kadınlar 2020 yılında gerçekleştirilen anayasal referandum sonucuna bağlı olarak alınan kararlar anayasayı oluşturacak komisyonda eşit derecede temsil (Inter-Parliamentary Union, 2021, s. 8) şansı yakalamıştır.

Bölümü sonlandırmadan önce, özellikle yoksul ve anne olan kadınların siyaset çıkarlarını korumaya yönelik refah devleti uygulamalarının yanında bizzat siyaset organlarda "gece bekçiliği" yapan kadın vekillerin bulunduğu İsveç'ten bahsetmek tüm bu bölüm boyunca savunulan olguların aslında ütopyik olmadığı, gayet gerçekleştirilebilir şeyler olduğunu gösterecektir. Cinsiyet eşitsizliğinin en az olduğu (BM, 2020) ilk on ülke içinde yer alan İsveç'te, 2018 yılında yapılan genel seçimler sonucunda kadınlar yüzde kırk yedilik (Inter-Parliamentary Union, 2021) bir temsil oranı elde etmiştir. 2000'lerin ortalarından beri istikrarlı bir temsil oranı yakalayan kadınların kritik kitle teorisinin alt limitinin üzerinde bir pay yakalamaları ve bunu muhafaza edebilmeleri sayesinde kadın, marjinalleştirilmekten kurtulmuş ve kadın sorunları da siyaset hayatın bir parçası olmuştur. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere neoliberal politikalarından nasibini alan İsveç'teki yoksul kadınlar da kendi mücadelesini vermeye devam etmektedir.

Yoksul kadınların siyaset arenada bizzat kendileri tarafından temsili nadiyen olsa da ortaya çıkabilmekte ve kendileri adına olumlu sonuçlar elde edebilmelerine vesile olmaktadır. Örneğin 1960'larda yoksul kadınlar ve onlara destek olan bir takım STK'ların yarattığı siyaset baskı sayesinde sosyal yardımların kapsamı ve niteliğinde olumlu değişiklikler elde edebilmişlerdir (Goldberg & Kremen, 1990, s. 213). Ne var ki 1980'lerin dünyasında neoliberal devlet, refah devletine yönelik savaş başlattığında yoksul kadınların mücadelesinin de sonu geldiği görülmektedir.

Sonuç olarak *"ataerki ekonominin dışında kalmak zorunda olanların temsili olmaksızın gerçek farklılık ne ortaya çıkabilir ne de yürürlüğe sokulabilir"* (Postl, 2009, s. 156). Yoksul kadının siyaset dışlanması sonlanmadığı süre-

ce durumlarında bir düzelme beklemek gerçekçi olmayacaktır. Kesişimsellik teorisi bağlamında konuya baktığımızda da *"ırk, cinsiyet ve sınıf tahakkümü sistemlerinin birleştiği yerde, yalnızca aynı sınıf veya ırk geçmişini paylaşmayan kadınların deneyimlerine dayanan müdahale stratejilerinin ırk ve sınıf nedeniyle farklı engellerle karşılaşan kadınlara sınırlı yardımı olacaktır"* (Crenshaw, 1991, s. 1246). Dolayısıyla, siyasal sistemlerin toplumun marjinalleştirilmiş tüm kesimlerin talep ve beklentilerini kapsayacak şekilde demokratik araçlar geliştirmesi gerekmektedir. Sorun sadece cinsiyetlerin eşitliği sorunu değildir.

SONUÇ

Kadın yoksulluğunun siyasal bağlamda değerlendirildiği bu çalışmada yoksul kadın öncelikle siyasetin nesnesi olarak ele alındı. Bu çerçevede demokrasinin gerekli şartlarından biri olarak gördüğümüz gelir dağılımı dengesi yoksulluğunun daha baştan yoksulluk olgusunu doğurmasıyla sisteme aşılması zor antidemokratik karakterler getirdiği ve bu bağlamda yoksul kadınların aynı anda mücadele etmesi gereken kamusal ataerkil dışında mali (günlük yaşam giderleri dışında siyasal hayata katılmanın giderleri), informatif (haber kanallarına ulaşım vb.) ve eğitim (edindiği siyasal bilgileri hem sınıf hem de toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirme olanağı yaratacak türden hem genel hem özel eğitim) açılarından kaynak eksikliği gibi fazladan problemler yarattığı görülmüştür. Bu türden kaynak eksikliği yoksul kadının marjinalleştirilmesiyle beraber siyasal sisteme talep ve beklentilerinin dahil edilmesini engellemektedir. Bu durum ise hem yoksul kadınlar hem de demokratik sistemin sürekliliği için şiddet dahil birtakım riskler barındırır. Diğer taraftan gelir dağılımı dengesizliğinin artması yeni yoksul kadın kitleleri yaratıp onların okullaşmalarında ve iş gücüne katılımda bir düşüşe yol açarak kamusal alandan daha çok kadının dışlanması sonucunu doğurur.

Yoksulluk, kadınların siyasetteki yoksunluklarının hem sebebi hem de sonucu olarak gittikçe büyüyen bir sarmal gibi daha büyük yoksulluklar siyasal karar alma süreçlerinden uzaklaştırırken, kısırdöngüyü kıracak çözümlerin gündeme gelmesini engellemektedir. Bu sebeple de *"bu kadınların içgörülerinden, deneyimlerinden ve bu konudaki bilgilerinden yararlanan politikalar"* üretebilmeleri için *"karar vericilerin, özellikle yoksulluk sınırının altında yaşayanlar veya yoksul topluluklarda yaşayanlar olmak üzere yerel düzeyde kadınları dinleme ihtiyacına karşı duyarlı olmaları* (Smith S. , 2009, s. 62) ve kadınların karar verici konuma gelene kadar pasifçe beklemektense *"karar vericilere seslerini duyurmaları ve lobi yapmayı öğrenmeleri gerekiyor"* (Smith S. , 2009, s. 62). Her ne kadar kadınların betimleyici katılımları (yüksek temsil

oranları) onların açıklayıcı katılımlarını (kadınların, kadınlar adına politikalar geliştirmesini) garantiliyor olmasa da belli bir sayının üstüne çıkıldığında⁸ kadınların ortak sorunlarının ve çözüm arayışlarının gündeme gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. 2017 genel seçimleri sonucunda kadınların mecliste temsil oranları %21,1'de kalan Honduras örneğinde gördüğümüz gibi *"birçoğunun siyasete girmek için zamanı, enerjisi veya desteği"* bulunmadığının altını çizen Matheu (2009, s. 82-87) yoksul kadınların aile ve çevrelerindeki bu tutum ve davranışlarında değişiklik meydana getirmenin *"uzun yıllar dikkatli ve sistematik bir çaba gerektireceğini"* ileri sürer.

Britanya gibi cinsiyet eşitsizliğinin daha az görünür olduğu ülkelerde ise kadınlar arası dayanışmanın daha az olması, feminist söylemin aşırı ve demode bulunması (Smith S. , 2009, s. 65) yoksul kadının hareketi için önemli bir engel teşkil eder. Oysa seçilmiş kadınların baskın olduğu meclislerin çıkaracağı yasalar sayesinde *"ekonomi politikalarının (çoğu kadınlar tarafından yapılan) ücretsiz bakım işinin değerini, sürdürülmesi ve geliştirilmesi gereken bir ekonomik varlık olarak kabul etmesi daha olasıdır"*. Diğer bir deyişle kadın yoğunluklu meclislerin çıkaracağı yasaların, *"kadınları etkileyen konulara daha fazla dikkat etmeye teşvik edeceğinden daha adil politikalarla sonuçlanabileceği"* (Hoare & Gell, 2009, s. 1) potansiyeli göz önüne alınması gereken bir fırsat içermektedir. Yoksul kadınlar siyasal sistemde temsil olanağı bulamadıkları sürece yoksulluk ve kadın olmalarından kaynaklanan sorunları dile getirme ve çözüme ulaştırma şansı da bulamayacaklardır. Bu sebeple yoksul kadınların siyasal sisteme entegre olmasını sağlayacak, onları siyasal katılım, devlet ve vatandaşlık, yerel ve ulusal düzeydeki siyasal işleyiş, sosyal ve siyasal haklar konularında eğitecek proje ve programlara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Özetle ülkelerin siyasi iktidarları ve iktidara talip olan partileri kadın yoksulluğu probleminde sahip çıkarak kalıcı çözümler üretecek bir inisiyatif geliştirmedikçe bu olgunun evrensel olarak varlığını sürdürmesi kaçınılmazdır.

Son olarak yoksul kadını eşit derecede tehdit eden iki durumu Grek mitolojisinden esinlendiği metoformuyla Fraser'in açıkladığı gibi *"Kadınların ihtiyaçlarının feminist yorumlarına dayanan hem özel ataerkilliğin Scylla'sından hem de kamusal ataerkilliğin Charybdis'inden kaçınan politikaları detaylandırma ve destek kazanma mücadeleleri bulunmaktadır"* (Fraser, 1987, s. 118). Bu politikaların üretilmesi ve hayata geçirilmesi büyük oranda kadınların kendilerine ve hemcinslerine yönelik algı bozukluklarının giderilmesine, tıpkı *sınıf bilinci* gibi ancak onunla eklemlenen bir *toplumsal cinsiyet bilinci* geliştirmelerine bağlıdır.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. *"CriticalMass Theory"*

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2006). *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Alon, G. (2009). *The Political Exclusion of Poor People in Britain and Israel: The Poverty Of Democracy*. Londra: The London School of Economics and Political Science.
- Benhabib, J., & Przeworski, A. (2005). The political Economy of Redistribution Under Democracy. *Economic Theory*, 29, 271-290.
- Bevelander, P., & Pendakur, R. (2011). Voting and Social Inclusion in Sweden. *International Migration*, 49(4), 67-92.
- BM. (2004). *Understanding Poverty from a Gender Perspective*. Santiago: United Nations Publication.
- BM. (2006). *Gender equality: Practice note, Evaluation of Gender Mainstreaming in UNDP*. New York: United Nations Development Programme.
- BM. (2008, 12 05). *General recommendation No. 26 on women migrant workers* . https://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/GR_26_on_women_migrant_workers_en.pdf
- BM. (2016). *Leaving no one behind: the imperative of inclusive development Report on the World Social Situation 2016*. New York: United Nations publication.
- BM. (2020). *Gender Inequality Index (GII)*. BM.Erişim: 6 Mayıs 2021 <http://hdr.undp.org/en/content/gender-inequality-index-gii>
- Bratton, M. (2008). Poor People and Democratic Citizenship in Africa. A. Krishna içinde, *Poverty, Participation, and Democracy* (s. 28-64). Cambridge : Cambridge University Press.
- Burchi, F. (2013). *Women's Political Role and Poverty in the Educational Dimension*. Bonn: Deutsches Institut für Entwicklungspolitik.
- Campbell, M. (2018). *Women, Poverty, Equality The Role of Cedaw*. Oxford: Hart Publishing.
- Christensen, M. A. (2019). Feminization of Poverty: Causes and Implications. W. L. Filho, A. M. Azul, L. Brandli, A. L. Salvia, & T. Wall içinde, *Gender Equality. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals*. Cham: Springer.
- Coulter, K. (2009). Women, Poverty Policy, and the Production of Neoliberal Politics in Ontario, Canada. *Journal of Women Politics & Policy*, 30, 23-45.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139-170.
- Crenshaw, K. (1991). "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color,". *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.

- Dahl, R. A. (1971). *Polyarchy Participation and Opposition*. New Haven, London: Yale University Press.
- Fraser, N. (1987). Women, Welfare and the Politics of Need Interpretation. *Hypatia*, 2(1), 103-121.
- Fukuyama, F. (2011). Poverty, Inequality, and Democracy: Dealing With Inequality. *Journal of Democracy*, 22(3), 79-89.
- Gapminder. (2021). *Download the data*. Erişim: 6 Temmuz 2021 <https://www.gapminder.org/data/>
- Geldereren, M. v. (2009). Fighting for women's rights in Chile: supporting women workers and promoting women's political participation. J. Hoare, & F. Gell içinde, *Women's Leadership and Participation* (s. 93-104). Warwickshire,: Practical Action Publishing.
- Goldberg, G. S. (2010). Summary, Synthesis, and Conclusions, Part 2:Government Policies for Lone Women. G. S. Goldberg içinde, *Poor Women in Rich Countries The Feminization of Poverty Over the Life Course* (s. 301-330). New York: Oxford University Press.
- Goldberg, G. S., & Kremen, E. (1990). The Feminization of Poverty: Not Only in America . G. S. Goldberg, & E. Kremen içinde, *The Feminization of Poverty: Only in America* (s. 201-219). Westport: Praeger Publishers.
- Gollifer, S. (2013). "Beyond Almost All Politicians there are Women in the Shadows. *Journeys from Exclusion to Inclusion: Marginalized Women's Successes in Overcoming Political Exclusion* (s. 294-325). içinde Strömsborg: International IDEA.
- Gordon, D., Levitas, R., Pantazis, C., Patsios, D., Payne, S., Townsend, P., . . . Williams, J. (2000). *Poverty and Social Exclusion in Britain*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Gökovalı, U., & Danışman, A. (2010). Feminization of poverty: Does it really exist in Turkey? *New Perspectives on Turkey*, 179-201.
- Hacımahmuroğlu, H. (2009). *Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*. Ankara: DPT Yayın No: 2803. Erişim:14 Nisan 2021 <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/HandeHacimahmuroglu.pdf>
- Hedström, J. (2013). Solidarity in exile? The influence of gender politics on the pro-democracy struggle in Myanmar. *Journeys from Exclusion to Inclusion* (s. 234-265). içinde Strömsborg: International IDEA.
- Hedström, J., & Smith, J. (2013). *Overcoming Political Exclusion*. Strömsborg: © International Institute for Democracy and Electoral Assistance.
- Heemann, L. (2013). Living customary law in South Africa: a space for women to overcome exclusion. O. D. vd. içinde, *Journeys from Exclusion to Inclusion* (s. 132-164). Strömsborg: International IDEA.
- Hoare, J. (2009). Breaking the barriers: Sierra Leonean women on the march. J. Hoare, & F. Gell içinde, *Women's Leadership and Participation* (s. 51-60). Warwickshire,: Practical Action Publishing.

- Hoare, J., & Gell, F. (2009). Women's leadership and participation: J. H. Gell içinde, *Women's Leadership and Participation: Case Studies on Learning for Action* (s. 1-18). Warwickshire,: Practical Action Publishing.
- IBM Corp. Released 2015. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 23.0. Armonk, NY: IBM Corp.
- International Labour Organization, ILOSTAT database. Data retrieved on June 15, 2021.
- Inter-Parliamentary Union. (2021). *Monthly ranking of women in national parliaments*. IPU Parline: Erişim: 4 Nisan 2021 <https://data.ipu.org/women-ranking?month=6&year=2021>
- Inter-Parliamentary Union. (2021). *Women in parliament in 2020*. Erişim: 6 Haziran 2021 <https://www.ipu.org/women-in-parliament-2020>
- Irigaray, L. (1985). *This Sex Which Is Not One*. New York: Cornell University Press.
- Keely, B. (2015). *Income Inequality: The Gap between Rich and Poor*. Paris: OECD Insights, OECD.
- Kelpin, R. (2020, 08 31). *Doug Ford and neoliberalism: 'Opening Ontario' by shutting down democratic process*. Canadian Dimention Erişim: 10 Ağustos 2021 <https://canadiandimension.com/articles/view/doug-ford-and-neoliberalism-opening-ontario-shutting-down-democratic-process>
- Krishna, A. (2008). Introduction: Poor People and Democracy. A. Krishna içinde, *Poverty, Participation, and Democracy* (s. 1-27). Cambridge : Cambridge University Press.
- Matheu, M. (2009). Advocacy and national elections: women's political participation in Honduras. J. H. Gell içinde, *Women's Leadership and Participation* (s. 81-92). Warwickshire: Practical Action Publishing.
- McLanahan, S. S., & Kelly, E. L. (2006). The Feminization of Poverty. J. S. Chafetz içinde, *Handbook of the Sociology of Gender* (s. 127-146). Houston: Springer.
- Mohan, V., & Tabassum, S. (2013). The inclusion of Muslim women in Indian democratic governance structures and processes. O. D. vd. içinde, *Journeys from Exclusion to Inclusion Marginalized women's successes in overcoming political exclusion* (s. 198-233). Strömsborg: International IDEA.
- Navy, M. (2009). Strengthening the voices of women leaders: lessons from Cambodia. J. Hoare, & F. Gell içinde, *Women's Leadership and Participation* (s. 41-50). Warwickshire,: Practical Action Publishing.
- Nelson, B. J. (1984). Women's Poverty and Women's Citizenship: Some Political Consequences of Economic. *Women and Poverty*, 10(2), 209-231.
- Nussbaum, M. C. (2000). *Women and Human Development: The Capabilities Approach (The Seeley Lectures)*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating Capabilities the Human Development Approach*. Massachusetts,: Harvard University Press.
- Nwabunkeonye, U. P. (2014). Challenges to Women Active Participation in Politics in Nigeria. *Sociology and Anthropology*, 2(7), 284-290.

- Pearce, D. (1978). The Feminization of Poverty: Women, Work, and Welfare. *Urban and Social Change Review*, 11(1-2), 28-36.
- Pearce, D. (1983). The Feminization of Ghetto Poverty. *Society* 21, 70-74.
- Peterson, J. (1987). The Feminization of Poverty. ; *Journal of Economic Issues*, 21(1), 329-337.
- Petras, J., Leiva, F. I., & Veltmeyer, H. (1994). *Democracy and Poverty in Chile The Limits to Electoral Politics*. Oxford: Westview Press.
- Postl, G. (2009). Tekrar Etme, Alıntılama, Altüst Etme Irigaray'ın Taklit Kavramının Politikası. *Cogito*(58, Feminizm), 146-158.
- Rimstead, R. (2001). *Remnants of Nation; On Poverty Narratives by Women*. Toronto: University of Toronto Press.
- Saatcioglu, B., & C. C. (2014). Poverty and Intersectionality: A Multidimensional Look into the Lives of the Impoverished. *Journal of Macromarketing*, 34(2), 122-135.
- Sainsbury, D., & Morissens, A. (2010). Sweden: The Feminization of Poverty? G. S. Goldberg içinde, *Poor Women in Rich Countries; The Feminization of Poverty Over the Life Course* (s. 28-60). New York: Oxford University Press.
- Schäfer, A. (2012). Consequences of Social Inequality for Democracy in Western Europe. *Zeitschrift Für Vergleichende*, 23-45.
- Smith, J. (2013). Conclusion: Learning from the stories of marginalized women . *Journeys from Exclusion to Inclusion* (s. 356-373). içinde Strömsborg: International IDEA.
- Smith, S. (2009). Raising voices: training for empowerment for women experiencing poverty in Britain. J. Hoare, & F. Gell içinde, *Women's Leadership and Participation* (s. 61-70). Warwickshire,: Practical Action Publishing.
- Sweetman, C. (2002). Editorial 2. C. Siveetman içinde, *Gender, Development and Poverty* (s. 1-9). Oxfam.
- TBMM. (2009, 08 17). *Kadınlara karşı Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme*. Erişim: 8 Temmuz 2021 <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/cedaw.pdf>
- UNESCO Institute for Statistics (<http://uis.unesco.org/>). Data as of September 2020.
- United Nations Development Programme. (2020). *Human development report 2020* <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf>, Erişim: 6 Temmuz 2021
- World Economic Forum. (2019). *Global Gender Gap*. Geneva: World Economic Forum. Temmuz 6, 2021 tarihinde alındı
- Worldbank. (2021). *Data Catalog*. Erişim: 6 Temmuz 2021 <https://datacatalog.worldbank.org/>